

Velkommen

Offentlige bygninger som frontløbere i den grønne omstilling

Hvorfor er vi her i dag?

Opførelse og drift af bygninger står for:

40% af samfundets energiforbrug (EU)

40% af materialeforbruget (EU).

40% af den globale, energirelaterede CO₂ udledning (FN)

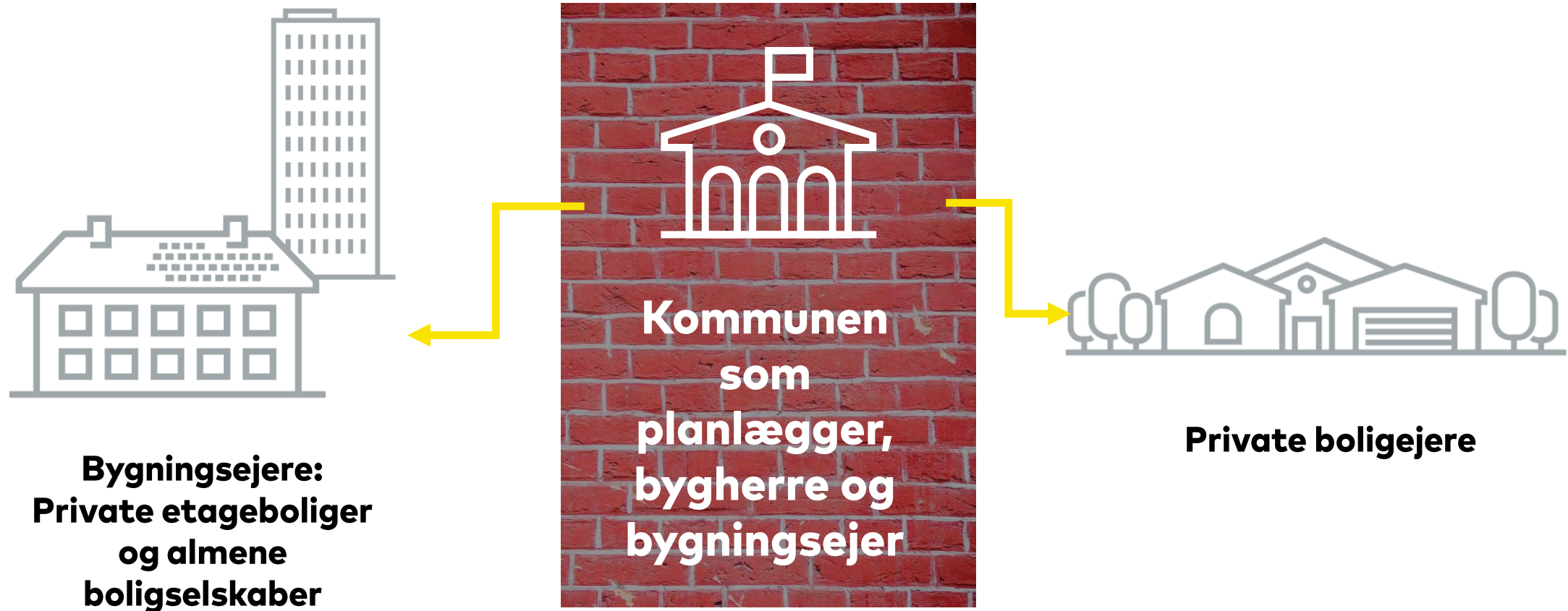
Det indlejrede energiforbrug over bygningens levetid er gennemsnitligt større end driftsenergiforbruget (DK/BUILD).

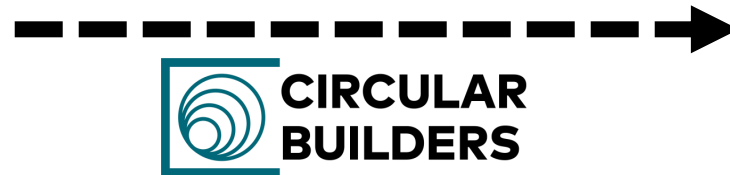

Samarbejde i byernes byggede miljø

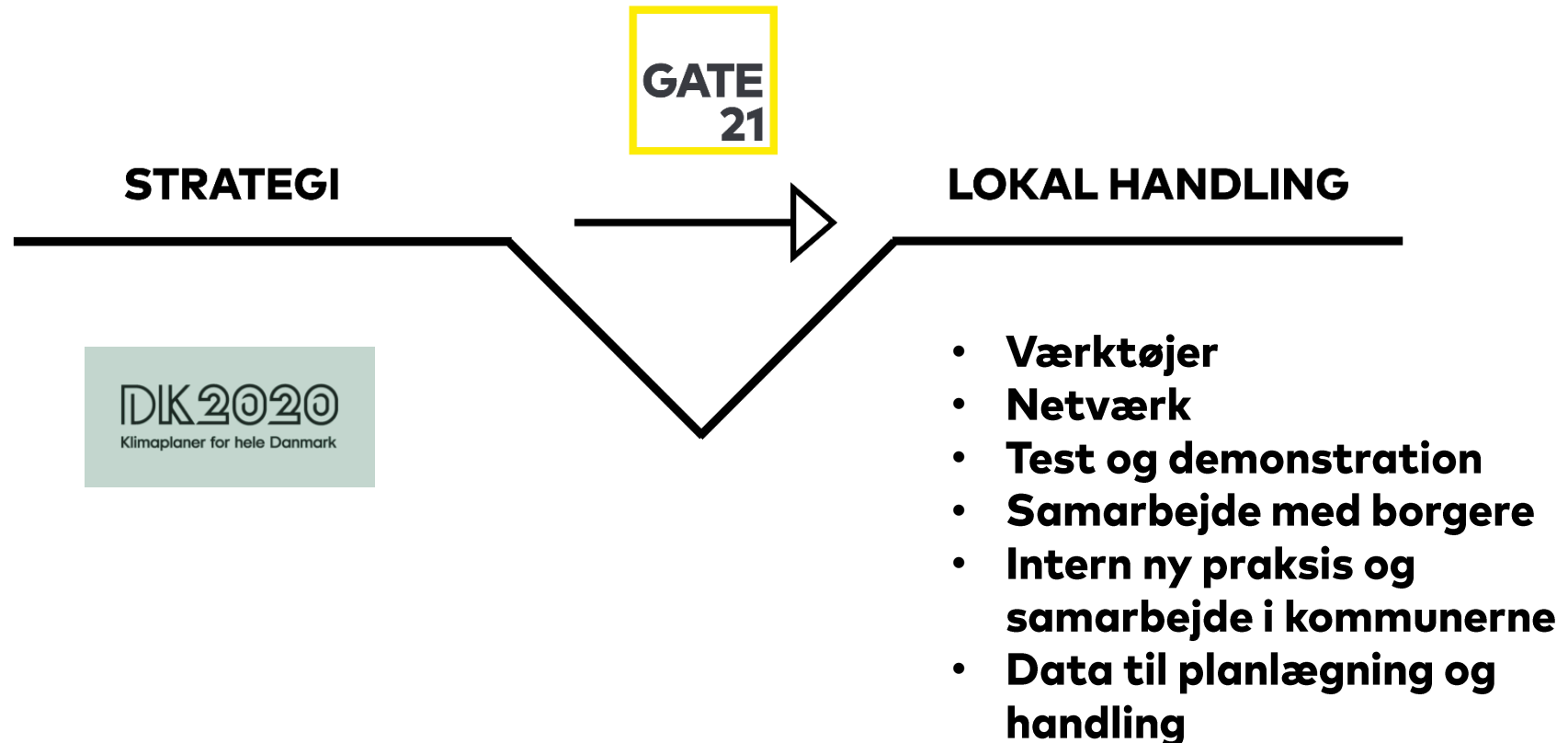

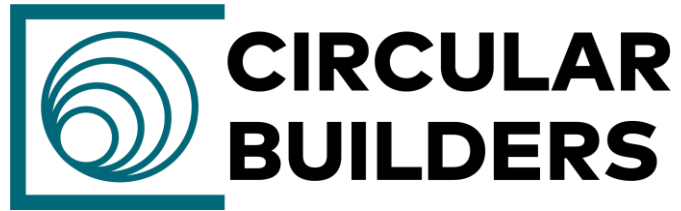

Broen fra strategi til konkret handling - i det byggede miljø

Hvem står bag?

CIRCULAR BUILDERS

PARTNERE

PROJEKTET DRIVES AF

STØTTET AF

DATABASERET ENERGISTYRING

HELSINGBORG

Ishøj Kommune

HILLERØD
KOMMUNE

GULDBORGSUND

TÅRNBY KOMMUNE

Länsstyrelsen
Skåne

Høje-Taastrup
Kommune

OSBY
KOMMUN

Tak!

Interreg

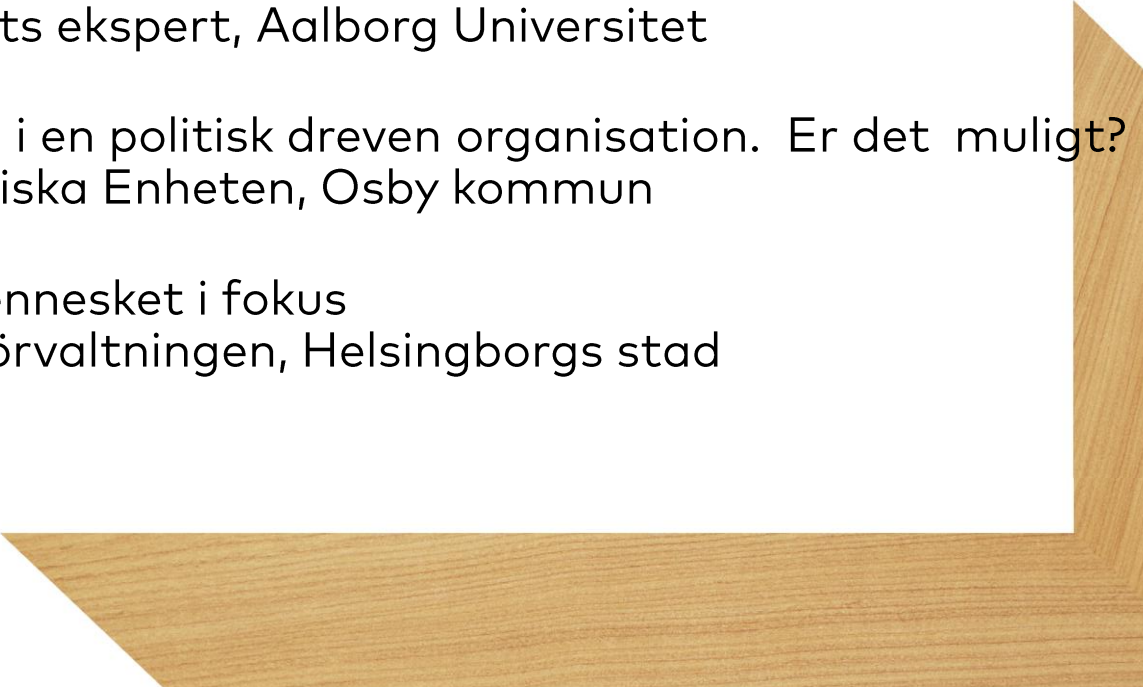
Öresund-Kattegat-Skagerrak
European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

Program 1

- 09.20** Sådan skal vi handle, hvis de offentlige bygninger skal hjælpe os med at nå klimamålene.
Per Heiselberg, Klimarådets ekspert, Aalborg Universitet
- 09.40** Holistisk porteføljestyring i en politisk dreven organisation. Er det muligt?
Anders Edwall, Chef, Tekniska Enheten, Osby kommun
- 10.00** Genbrugsmagi sætter mennesket i fokus
Anna Olsson, Fastighetsförvaltningen, Helsingborgs stad
- 10.15** Pause
- 10.35** Frontløbere fortæller
- 12.00** Frokost
-

Program 2

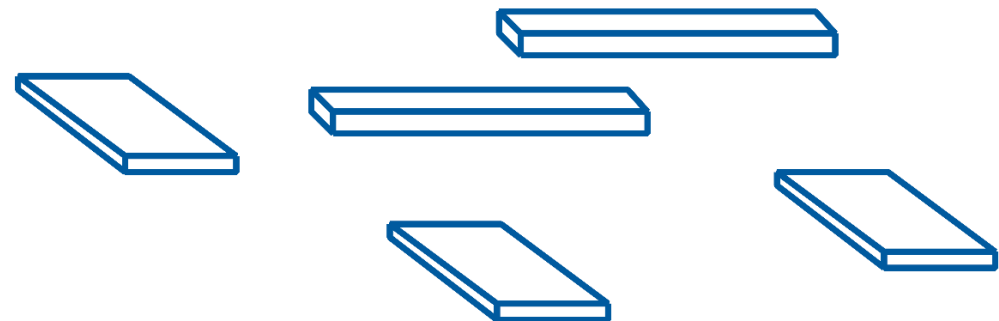
13.00 3 breakouts – 3 nedslag i omstillingen af bygningen

14.15 Pause

14.30 Silo-hopping -

15.20 Afrunding

15.30 Bobler og netværk

Spilleregler for dagen

Hvordan bidrager du til bygningernes klimaomstilling?

Sådan skal vi handle, hvis de offentlige bygninger skal hjælpe os med at nå klimamålene

Per Heiselberg, Klimarådets ekspert på bygningsområdet og professor, Aalborg Universitet

Sådan skal vi handle, hvis de offentlige bygninger skal hjælpe os med at nå klimamålene

Per Heiselberg

BUILD – Institut for Byggeri, By og Miljø

pkh@build.aau.dk

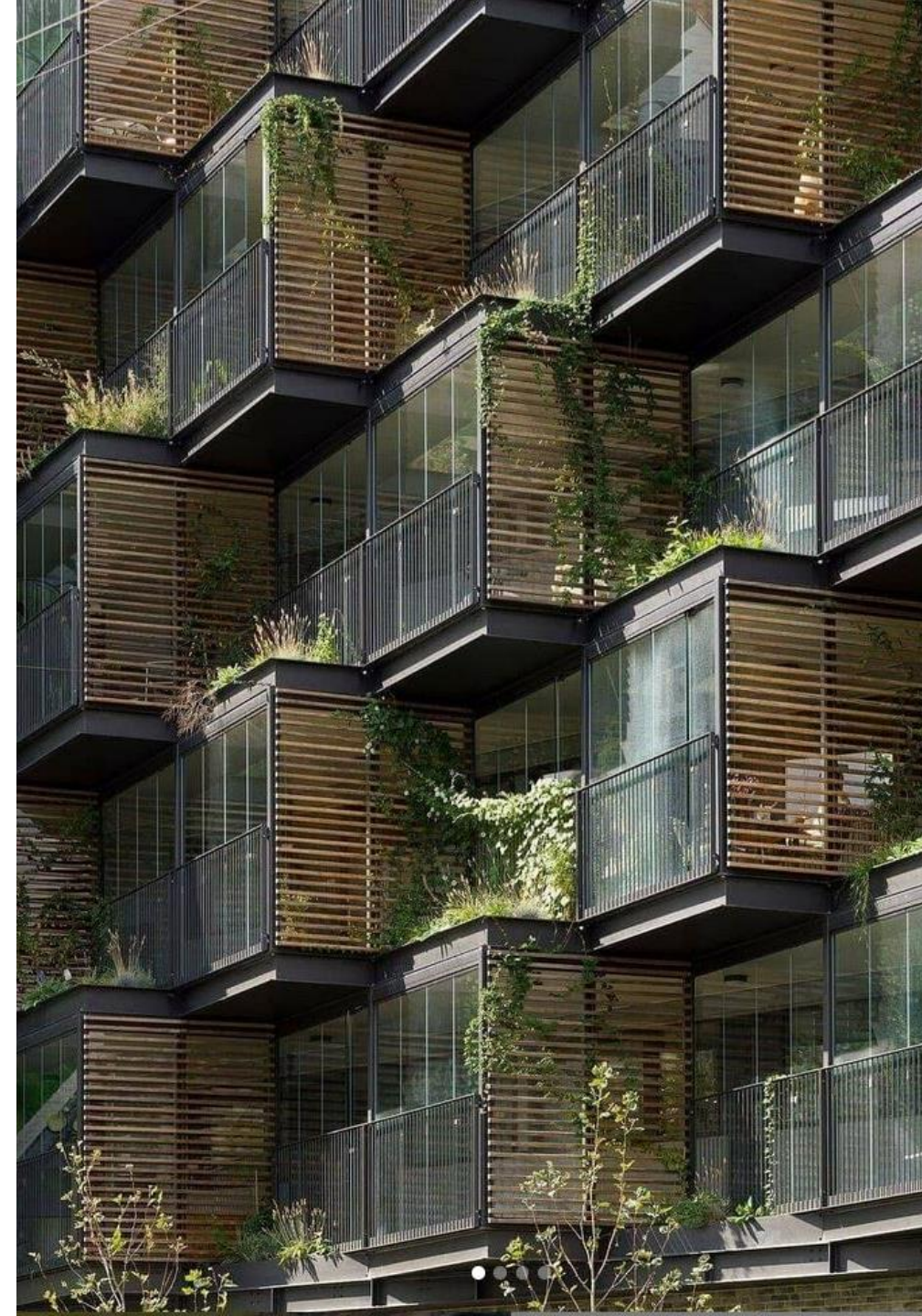
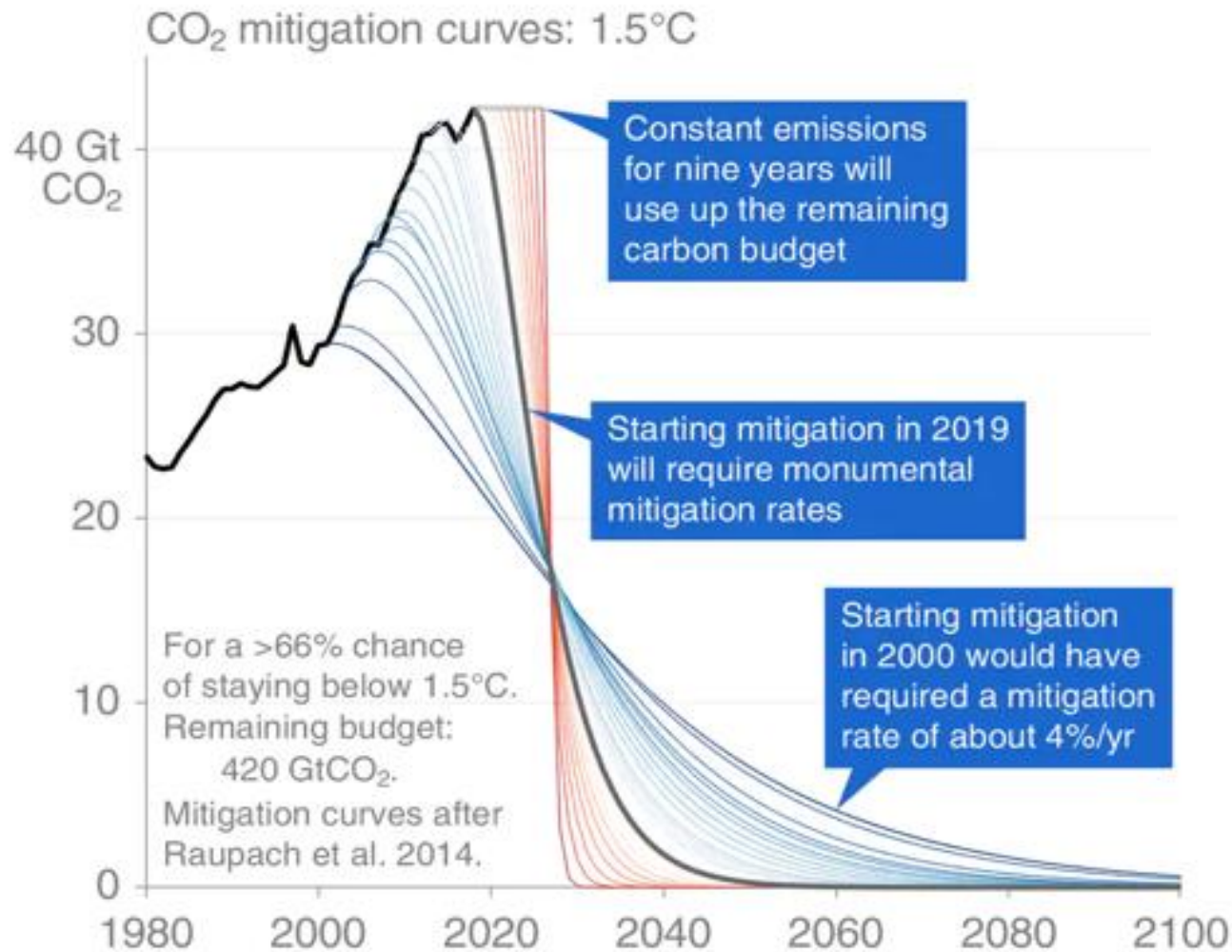

An aerial photograph of a city street, likely in Copenhagen, showing a mix of old and new architecture. A large white text overlay reads "UDFORDRINGEN". The street has a central green-painted area with blue markings and a crosswalk. Buildings on the left include a circular structure with a green roof and a sign that says "FEDERSPIEL • GORRISEN". Buildings on the right are modern with glass facades and balconies. The sky is overcast.

UDFORDRINGEN

REDUKTIONSHASTIGED FOR AT HOLDE EN TEMPERATURSTIGNING PÅ 1,5 °C

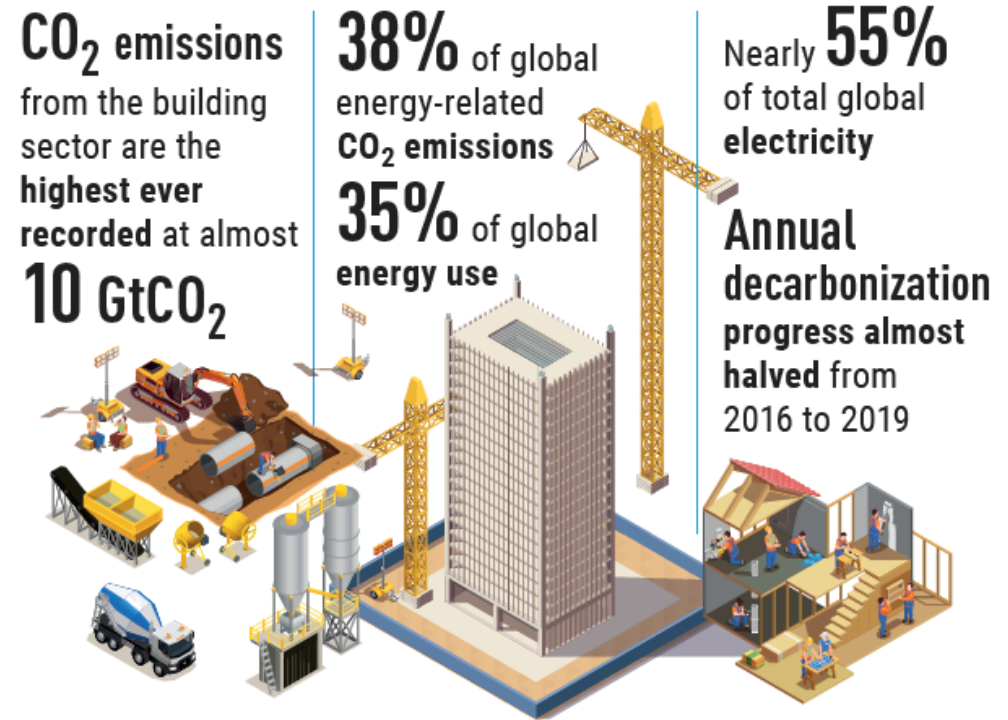

UDLEDNING FRA BYGGE- OG ANLÆGSSEKTOREN

Reference: 2020 Global status report for buildings and construction, UNEP-GABC

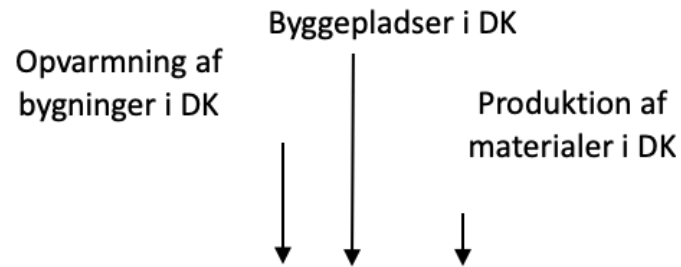

The sector is far from being on track for decarbonisation, notwithstanding the effects of COVID-19

It is possible to achieve net-zero by 2050 using existing technologies with bold action, policy and investments.

HVOR UDLEDES CO2 FRA BYGGERI ?

Udledning inden for Danmarks grænser

70-procentsmålet

National udledning

Forbrug af materialer (fremstilling, bortskaffelse/genanvendelse)

Udledning inden for Danmarks grænser

Udledning uden for Danmarks grænser

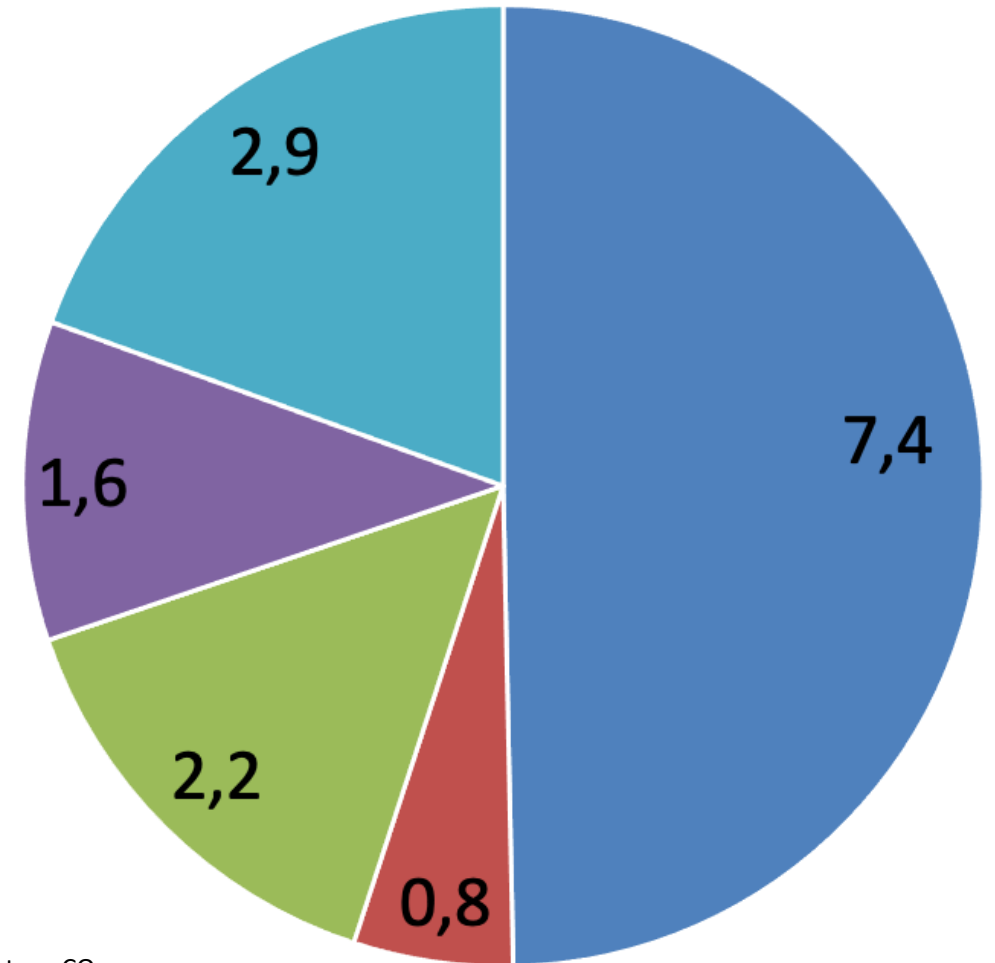
70-procentsmålet

Global udledning (DK + udland)

CO₂

HVOR MEGET CO2 UDLEDER BYGGERI ?

- El og fjernvarme (kollektiv forsyning) relateret til bygninger
- Opvarmning af bygninger (erhverv, individuel forsyning)
- Opvarmning af bygninger (husholdninger, individuel forsyning)
- Bygge- og anlægsvirksomhed (maskiner, kørsel, udtørring mv.)
- Fremstilling af byggematerialer i Danmark (ekskl. el)

Mio. tons CO₂
(2018)

BETYDNING AF ENERGIEFFEKTIVISERING I BYGNINGER IFT. KLIMAINDSATSEN

Bygningers bidrag til klimaindsatsen:

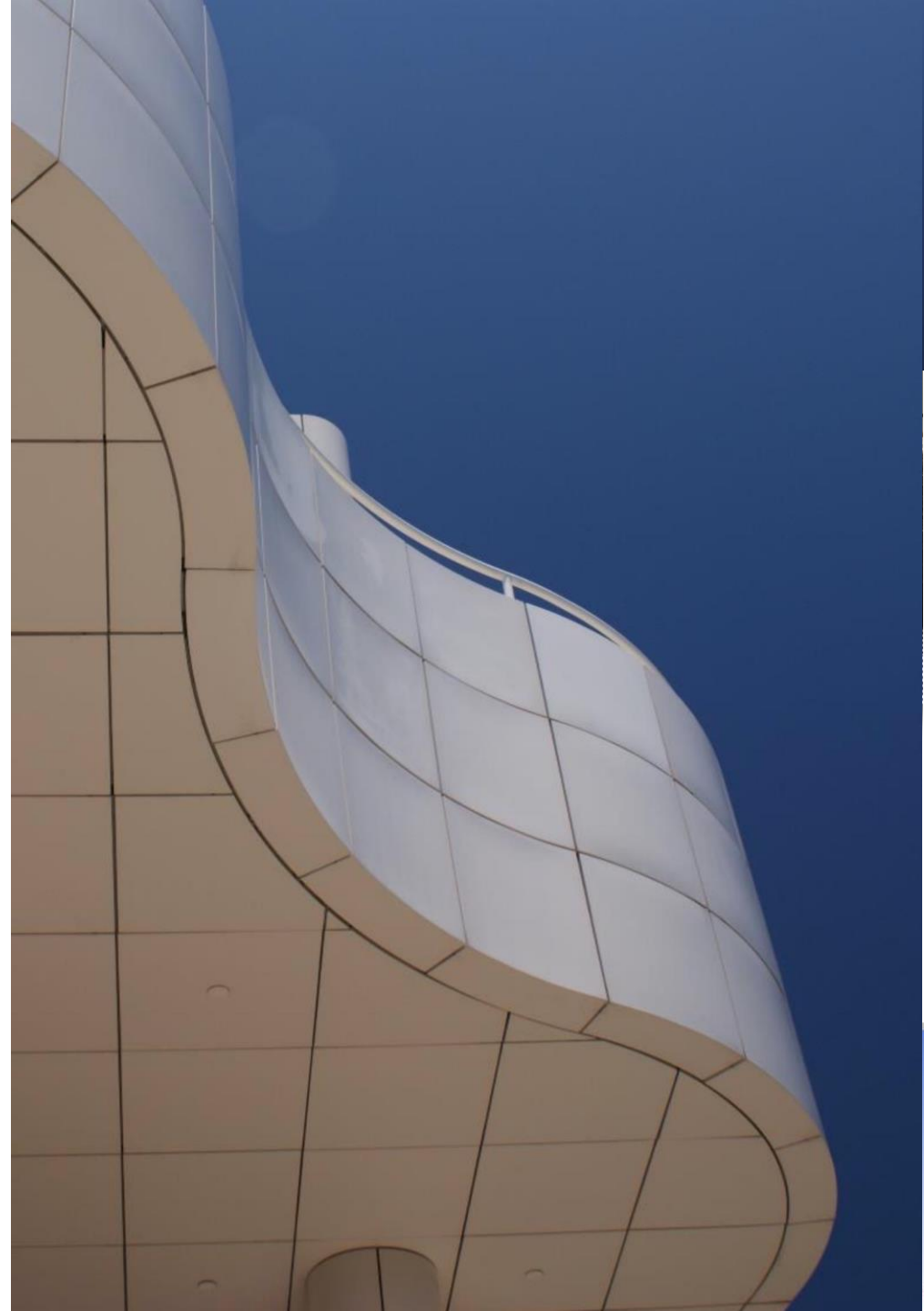
- Energibesparelser (renovering, installationer og adfærd)
- Integration af VE-kilder (procesformål og opvarmning)
- CO₂-krav til nybyggeri og renovering (herunder også byggepladsen)

Bygninger bruger meget energi

- Groft anslag: 257-276 PJ i 2019 (opvarmning og elforbrug relateret til bygninger). Svarer til 41-44 pct. af det danske energiforbrug

Offentlig fremme af energirenovering

- Ikke nødvendigvis stort CO₂-reduktionspotentiale
- Fremme af energirenovering letter omstillingen – når det samfundsøkonomisk er billigere end ny VE samt infrastruktur hertil
- Ofte drevet af andre formål end klima (komfort, indeklima, økonomi)

REDUKTION AF KLIMABELASTNING FRA BYGNINGER OG BYGGERI I EU

I juli 2021 kom Kommissionen med deres strategi Fit-for-55, der skal sikre at EU når målet om at reducere drivhusgasudledningen med 55% i 2030 ift. 1990.

I december 2021 fremlagde Kommissionen et forslag til en revision af Bygningsdirektivet EPBD og Energieffektiviseringsdirektivet (EED). Alle disse udspil forhandles nu mellem medlemslandene og i Europaparlamentet

Markante ændringer på bygningsområdet:

- Der strammes op med krav til handlingsplaner for renoveringsindsatsen. Der lægges op til at 3 % af alle offentlige bygninger herunder den kommunale bygningsmasse hvert år skal renoveres til niveauet 'næsten energineutralt byggeri', svarende til energimærke A2015 eller A2020.
- Der sættes fremadrettede minimumskrav for energimæssig forbedring af de dårligste af de eksisterende offentlige bygninger (minimum energimærke F I 2027 og E I 2030)
- Der indsættes bestemmelser om bygningsrenoveringspas
- Der åbnes mulighed for at landene kan forbyde anvendelsen af fossile brændsler i bygninger

**REDUKTION AF
ENERGIFORBRUG OG
ENERGIEFFEKTIVISERING
OG RENOVERING**

REDUKTION AF ENERGIFORBRUG

- Kan realiseres med det samme uden store investeringer

Eksempler:

Instruktion til alle om, hvad vi især kan gøre og bør være opmærksomme på

Udnyt komfortgrænserne - reducer temperaturniveauet i bygningerne. Kontroller termostater på alle radiatorer/varmegivere til sikring af ensartet opvarmning.

Reducer forbruget af varmt brugsvand, luk evt. for varmt brugsvand eller reducer temperaturniveauet ved relevante tapsteder.

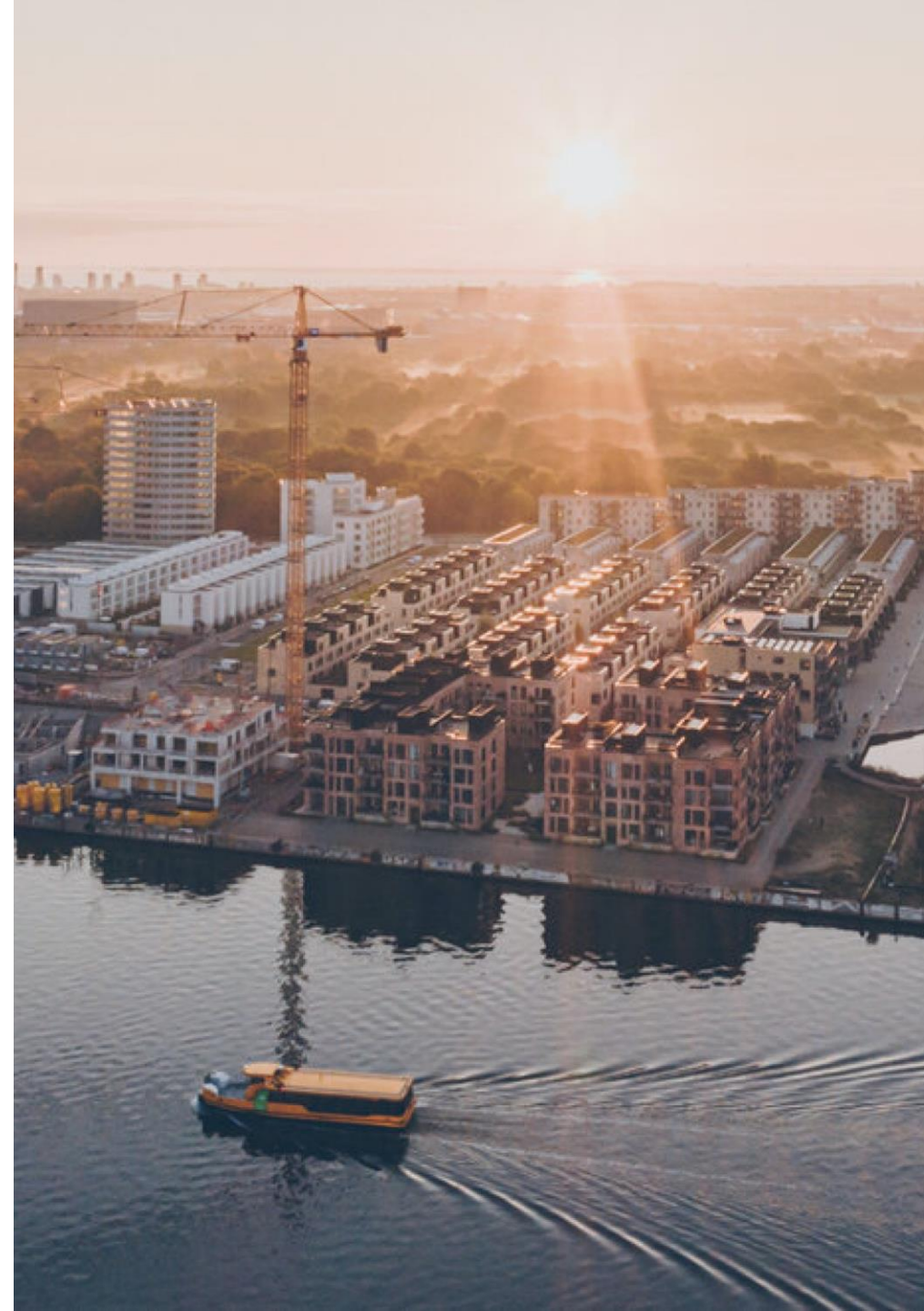
Sluk/reducer, når hele eller dele af bygningen ikke bruges

- Ventilation kun i brugstiden (evt. minimum udenfor)

- Sluk cirkulation af brugsvand udenfor brugstiden

- Undgå unødvendig belysning og sluk for apparater

- Reducer temperaturniveau i weekend og ferier

FORBEDRING AF TEKNISKE SYSTEMER OG DRIFT

- Kan realiseres hurtigt uden store konsekvenser for bygningens brug

Eksempler:

Implementering af bygningsautomatik til styring af ventilation, opvarmning og belysning

Automatiseret nat- og weekendsænkning af opvarmning

Kontroller/optimere udekompensering af varmeanlæg

Efterisolering af tekniske systemer, kanal og rørstrækninger

Udskift til A-mærkede cirkulationspumper (ventilatorer)

Etablering af decentrale elopvarmede varmtvandsbeholdere ved relevante tapsteder (gennemstrømningsvandvarmere med reduceret temperatur)

BYGNINGSRENOVERING

- Kan realiseres på sigt med systematisk planlægning

Eksempler:

Overblik over bygningsporteføljen på basis af energimærker og faktiske forbrug

Analyser og sammenlign mærker og forbrug

Optimer driften af tekniske systemer

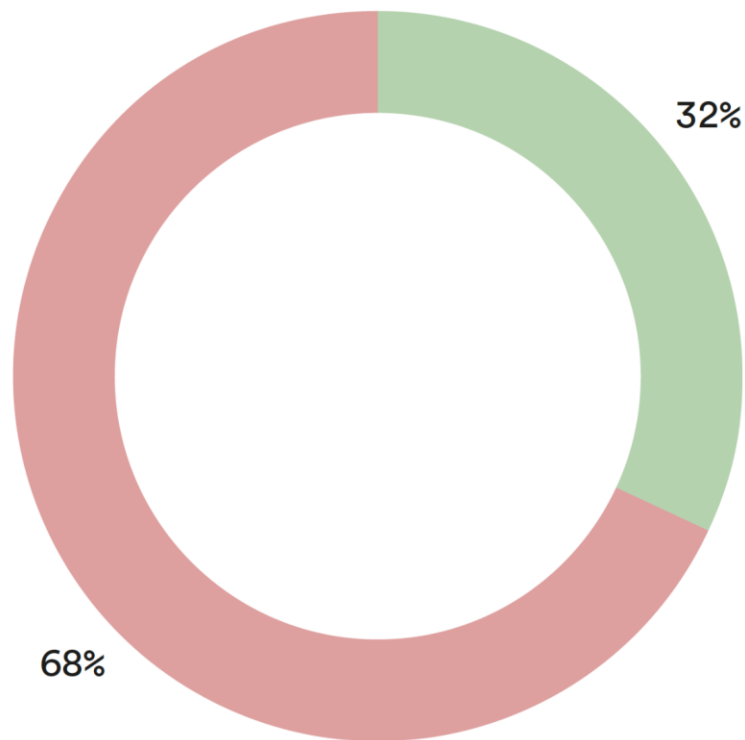
Fokuser på bygninger med

- De laveste energimærker
- Hvor bygningsdele har udstået deres levetid og skal udskiftes
- Hvor der også er andre problemer (fx. indeklima)

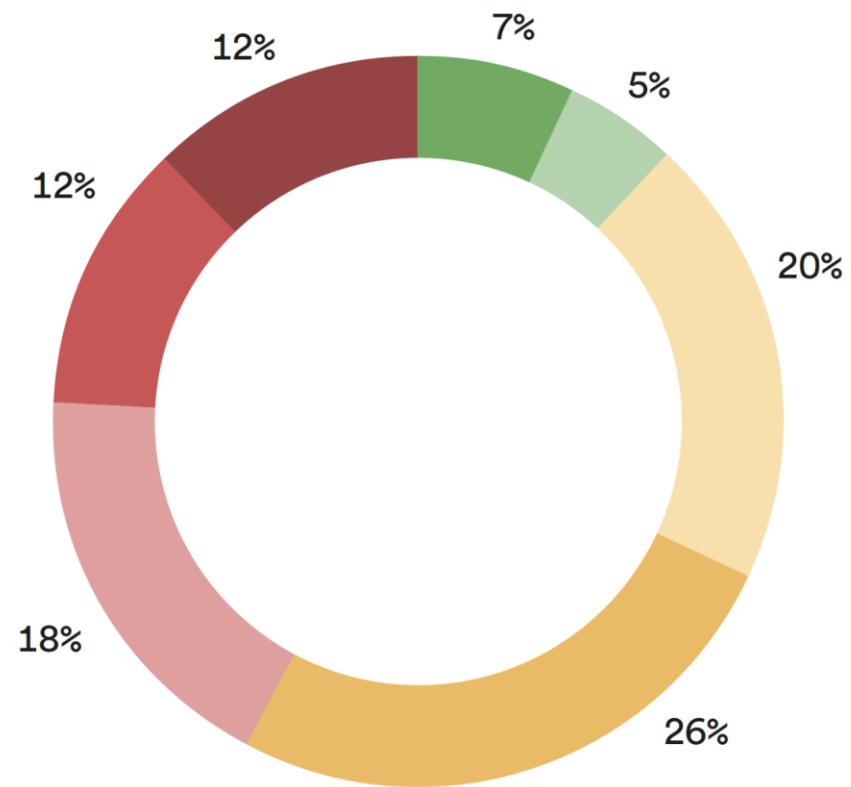

FORDELING AF ENERGIMÆRKER I KOMMUNALE BYGNINGER

A-C D-G

A B C D E F G

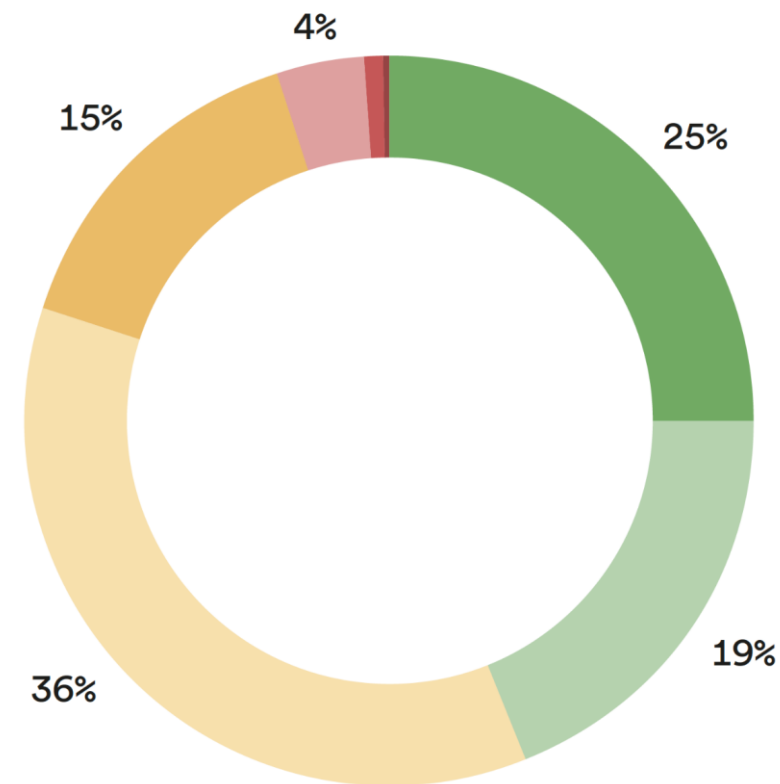
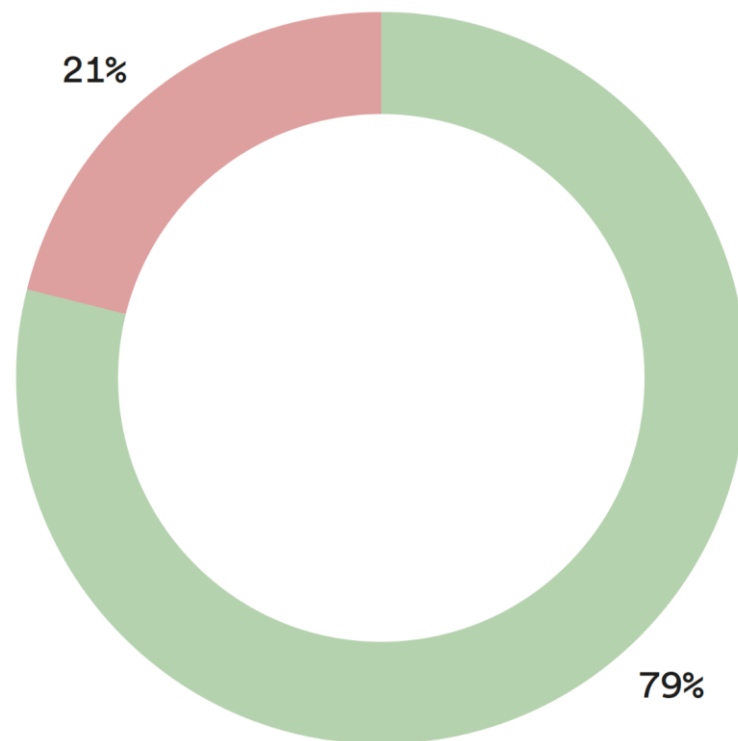
FORDELING AF ENERGIMÆRKER I KOMMUNALE BYGNINGER

- HVIS ALLE RENTABLE BESPARELSESFORSLAG GENNEMFØRES

■ A-C ■ D-G

■ A ■ B ■ C ■ D ■ E ■ F ■ G

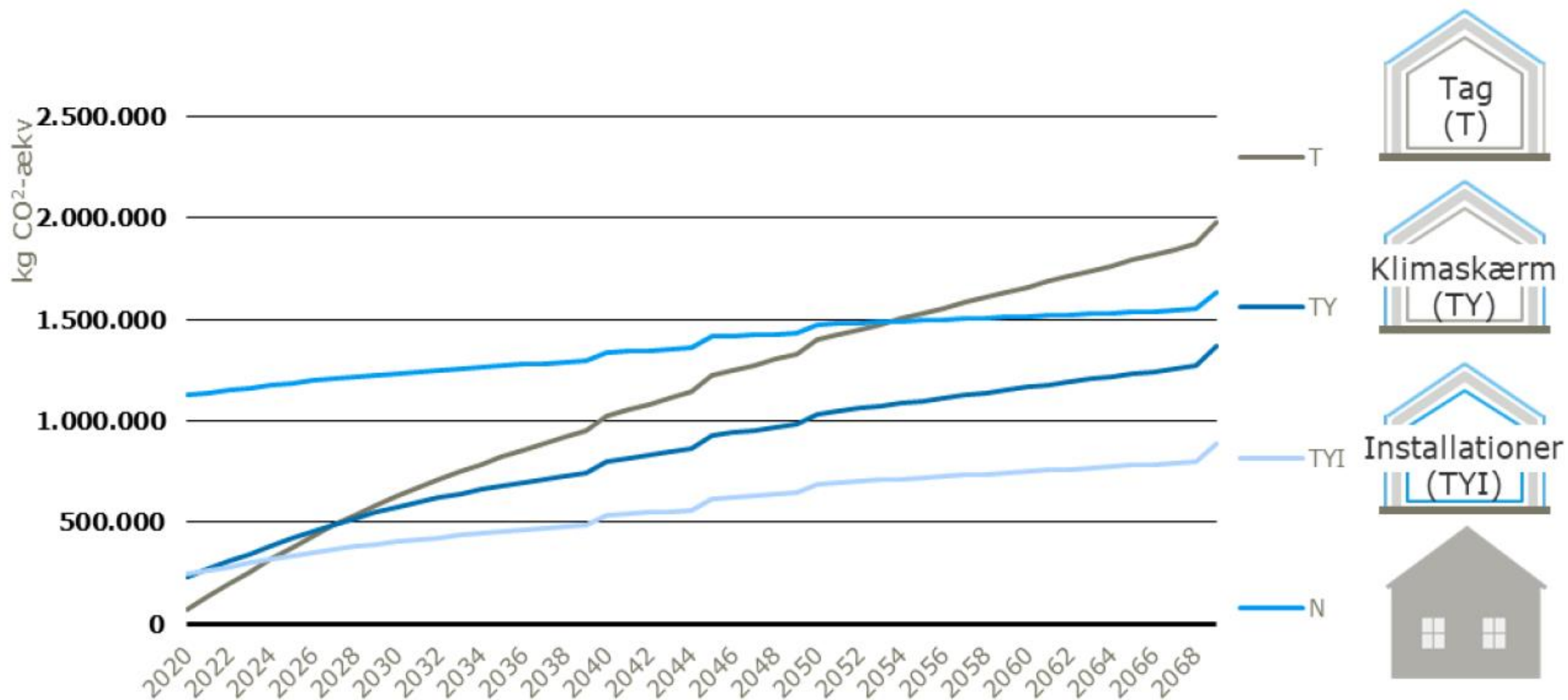
Energimærkerne viser et investeringspotentiale på 5,4 mia. kr. og en samlet besparelse på 572 mio. kr./år, hvis de rentable energiforbedringer gennemføres i alle kommunale bygninger.

KLIMAPÅVIRKNING VS. TOTALØKONOMI

AKKUMULERET KLIMAPÅVIRKNING FOR ERHVERVSBYGNING

Tak for opmærksomheden

Per Heiselberg

BUILD – Institut for Byggeri, By og Miljø

pkh@build.aau.dk

Holistisk porteføljestyring i en politisk drevet organisation. Er det muligt?

Anders Edwall, Chef,
Tekniska Enheten, Osby
kommun

A holistic perspective on property management in a politically driven organisation. Is it possible?

*Anders Edwall, Property manager
Osby kommun*

Who am I?

1981

1996

1999-

2000

2003

WINNING FORMULAS

2012

2017

Politician since 2008

Anders Edwall

Married, two children

Hässleholm

Driven by:

Change

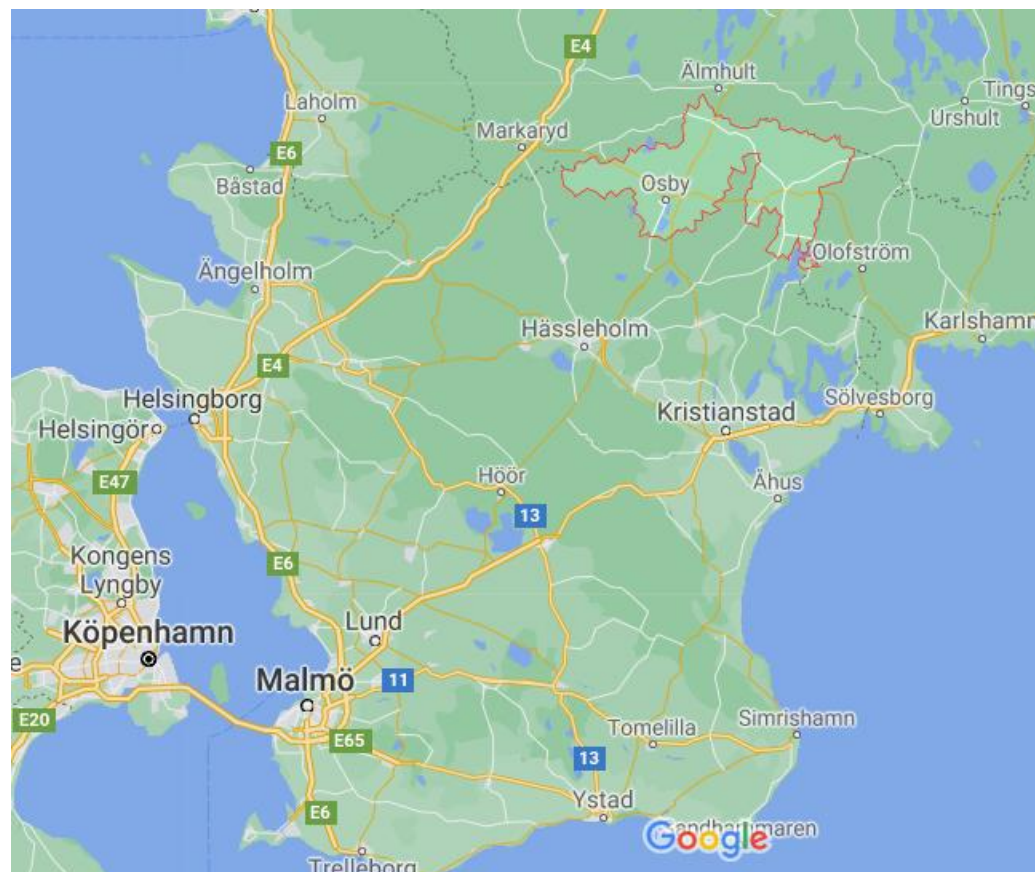
Efficiency

Joy

Challenges

Osby kommun

Quick facts (2020)

Nyckeltal		
Total square meter	112 276	sqm
Owned square meter	106 485	sqm
Leased square meter	7 031	sqm
Total OPEX	47 487	tkr
cost per square meter (all)	422,9	kr
OPEX per sq.m (owned) excluding Cap.	353,4	kr
OPEX per sqm (owned) including Cap.	743,0	kr
OPEX per sqm (leased)	1 401,0	kr
Citizens	13 247	st
Upkeep per sqm	32	kr
Reinvestment (K3) upkeep per sqm	47	kr
Upkeep per citizen	259	kr
Reinvestment (K3) Upkeep per citizen	377	kr

Maintenance debt

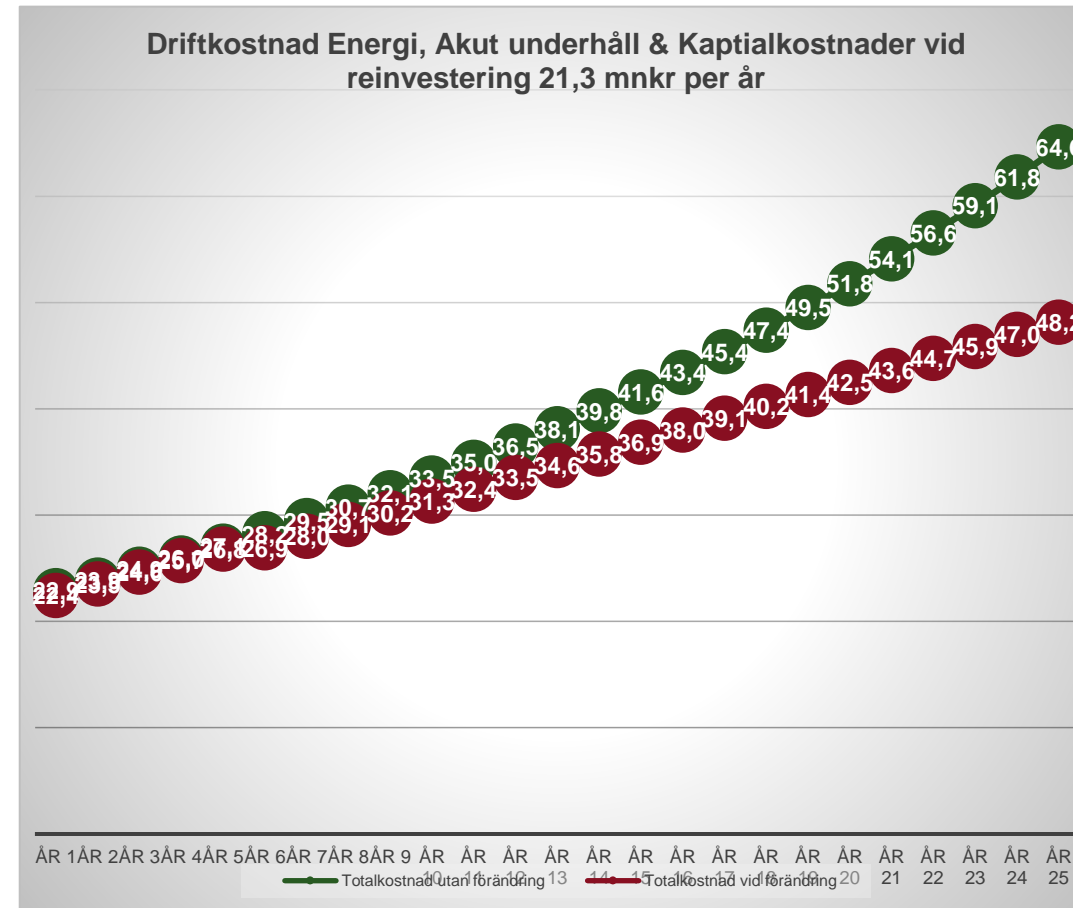
- Osby municipality has built up a maintenance debt since year 2000 of approximately SEK 400 million.
- Money for maintenance has been used as a budget regulator.
- Ineffictive buildings with high energy consumption and poor indoor enviroment

The way forward

- Life-cycle calculations for all buildings
- Create the gap in your OPEX costs.
- Use the gap for reinvestments to lower energy consumption and renovating your old buildings.
- The gap is bigger than the increased depreciation and interest cost.
- Make a new reinvestment when the investment is written off.
- **No more maintenance dept in the future.**

The future

- A value-creating property management that uses all its resources to create as pleasant, purposeful & environmentally friendly premises at as low total cost as possible during the life cycle
- “Evil costs” are identified and minimized
- The need for “good costs” is identified and realized
- Total costs decrease and assets increase with value-creating property management.
- Analysis, evaluation and follow-up as well as feedback on goals, key figures and performance take place on an ongoing basis and are a natural part of the work.
- If the goals are not achieved, they work even more efficiently to cut off bad costs.

The world changes!

- Energy costs are rapidly increasing
- Interest rates changes
- The playing field changes and we need to be agile and change our playbook.
- New regulations in Sweden allows us to transport produced energy between different estates starting 2023

How do we create an understanding?

- The finance function
- The municipal director
- Other administrations
- Politicians

Is it possible to do?

Money as a driving force

- Invests approx. SEK 780 million
- The project provides a life cycle gain of SEK 632 million over the 30-year period on which the project is calculated.
- The lower operating cost is used to finance the loan. (Capital costs), together with lower maintenance cost.
- Kommuninvest - very positive (Green loan)

Driving forces / success factors

- Lower operating costs (energy & other media)
- Better indoor environment, which provides a good working environment, which can result in less sick leave and better results
- Think life cycle
- Create relationships and understanding.
- Be humble
- Do the financial homework
- Not everything can be measured, but include it in the investigations

Questions or thoughts?

Genbrugsmagi sætter mennesket i fokus

Anna Olsson, Projektledare,
Fastighetsförvaltningen,
Helsingborgs stad

Anna Olsson, projektledare Fastighetsförvaltningen

Villa Canzonetta förskola

- 115 barn
- Byggstart nov 2021
- Klart dec 2022

- BTA 1345m²
- Utemiljö 2896m²

- Arkitekt Chroma Arkitekter
- Totalentreprenör Skanska (strategisk partnering)

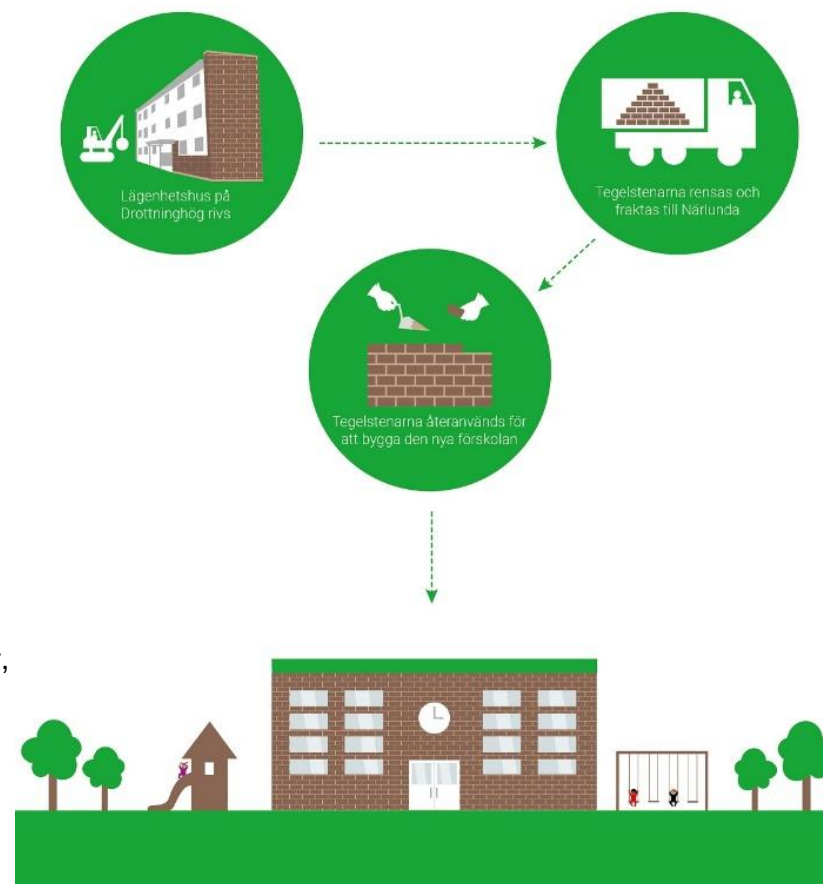

Villa Canzonetta förskola

- Innovativ på beställning-Varför återbruk?
- Håltegel och återbrukssjälvförtroende
- Återbruksinventeringar och återbruksglasögon
- Utemiljö helt utan nytillverkat material
- Mark, arbetsplats och träd
- Konstverk av återbrukad plåt
- **Material som återbrukas:** tegel, plastmattor, porslinsvaskar, rostfria diskbänkar, garageport, förrådsport, brandlarm, dörrautomatik, ledlampor, konsoler, hyllplan, klinker, gungställning, rutschkana, marksten, konst, mosaikkonstverk, inredning, köksskåp, cykelställ, grind, staket, panel, utebelysning, stockar och stenar, bänkar, container, viltstaket, gårdspump, sand, växter, beslag, trädäck mm

TEGELSTENENS FÄRD TILL ÅTERANVÄNDNING

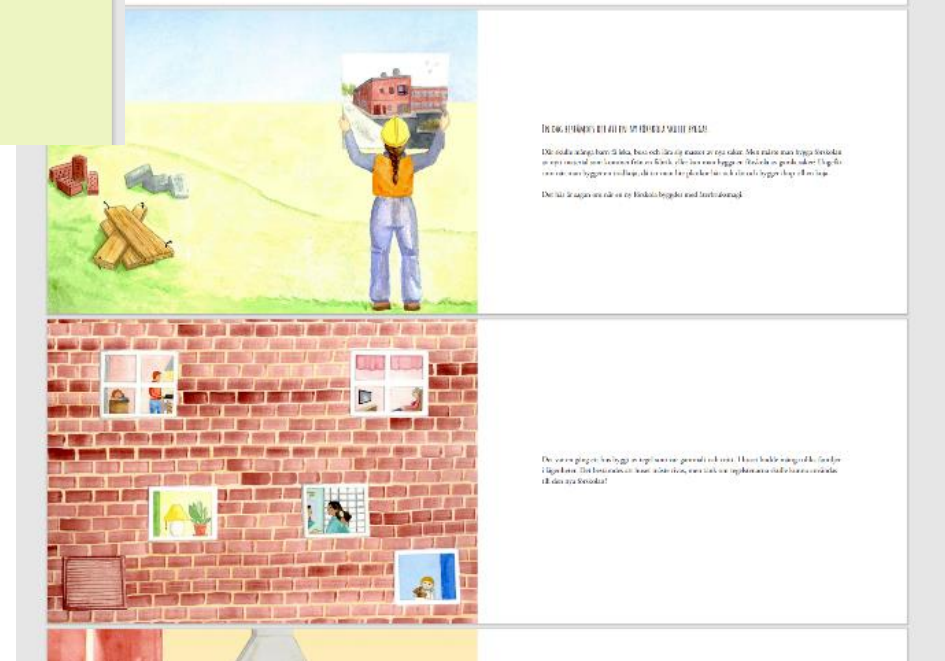
Första Tegelstenen 7 april 2022

- Barnperspektivet- men också ett sätt att bevara husets historia!

- Mer än sopsortering
- Miljöfrågor i ett större perspektiv
- Konkreta exempel- besjåla materialet
- Känna stolthet och delaktighet

INOM HVBENKETS ÅRSTYRELSE'S VÄRDE PÅSÄTT

Det är viktigt att vi alla, både de som arbetar på skolan och de som inte, tar ansvar för miljön. Detta innebär att vi ska använda oss av återbruksmagi när vi bygger och reparerar. Detta är ett sätt att spara pengar och samtidigt bidra till ett bättre miljö.

Det är viktigt att vi alla, både de som arbetar på skolan och de som inte, tar ansvar för miljön. Detta innebär att vi ska använda oss av återbruksmagi när vi bygger och reparerar. Detta är ett sätt att spara pengar och samtidigt bidra till ett bättre miljö.

Vad blir klimatbesparingen..?

Vi räddar 100kvm spillbitar och restpartier av plastmatta som totalt blir 200kg CO2 vilket motsvarar 50 bilresor (med bensin) Helsingborg–Göteborg.

Vi har 700 kvm grönt tak med solceller vilket ger både klimatsmart el och bidrar till den biologiska mångfalden. Serumet på taket binder 5,5 ton CO2 vilket motsvarar 3666 tågresor mellan Helsingborg och Göteborg.

Vi bevarar 33 träd som ger en besparing på hela 165 TON Co2 vilket är en fantastisk klimatbesparing. Detta motsvarar 75 personers flygresor Sverige–Thailand.

Vi återbrukar 105kvm tegel – det innebär 5 ton CO2 besparing och motsvarar 3 eluppvärmda villors totala förbrukning under 1 år.

Vi återbrukar 450 kvm marksten vilket innebär 18 ton CO2 och motsvarar 2 varv runt jorden men en personbil.

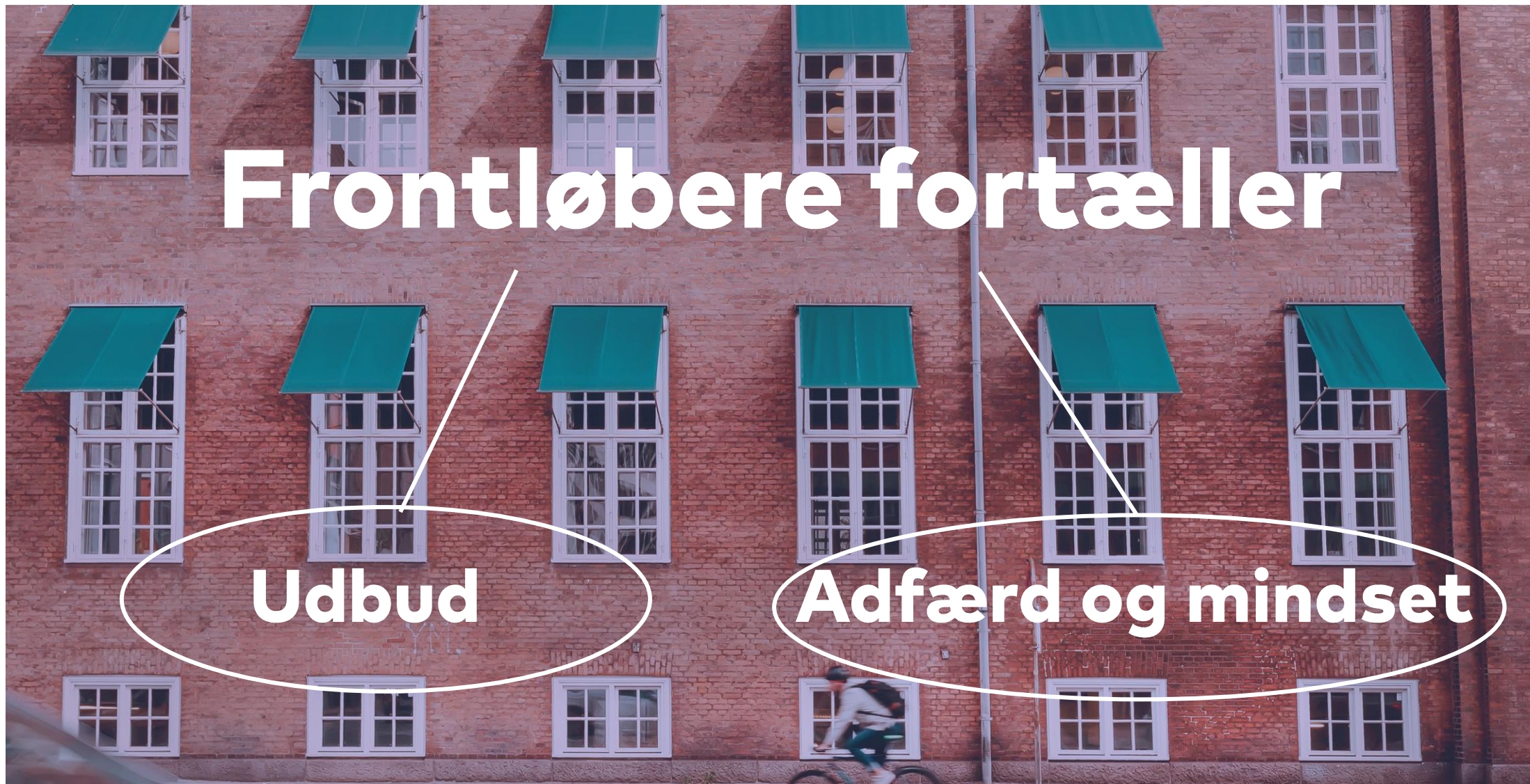
.. Och mycket, mycket mer..!

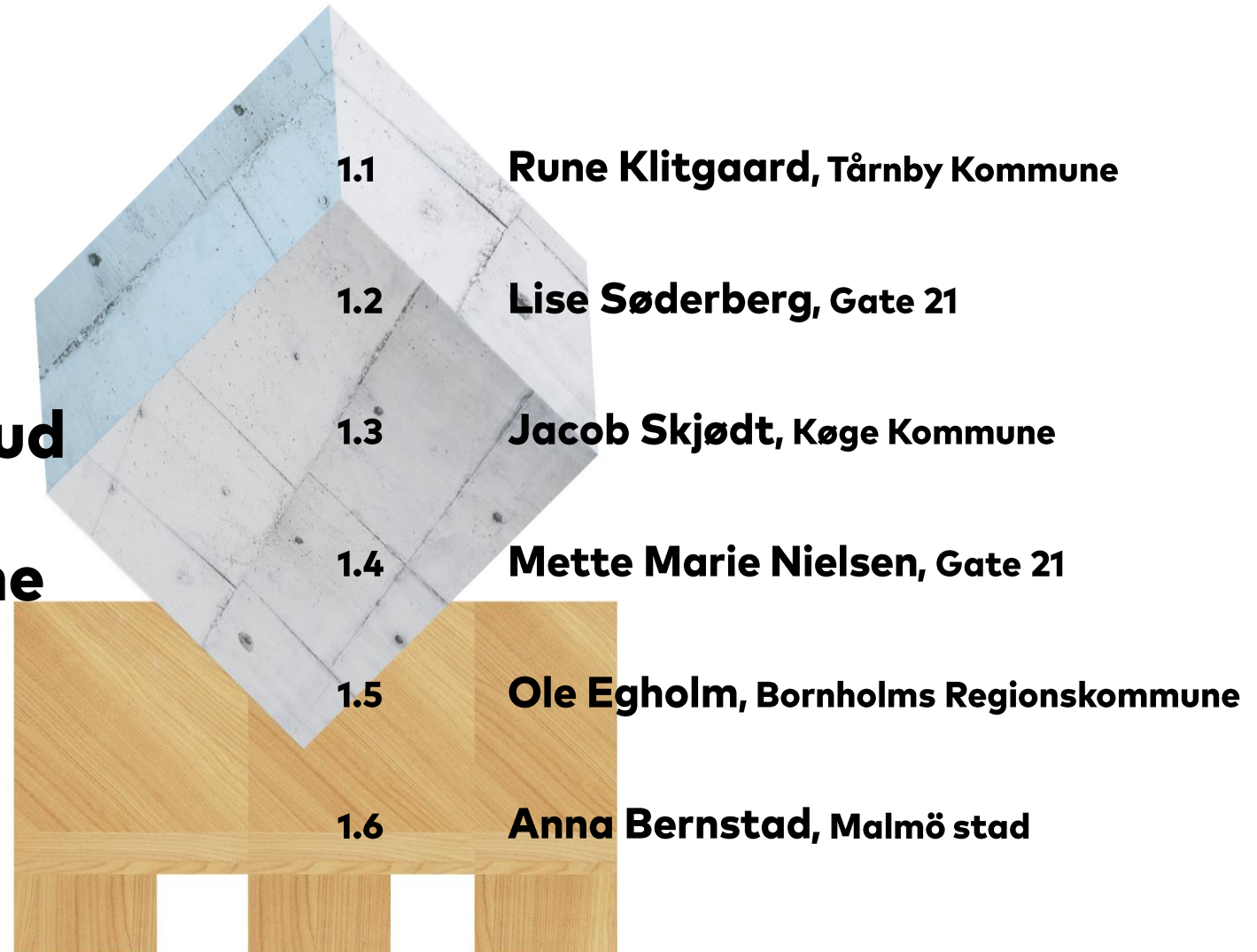
- Film Villa Canzonetta förskola.

Tema 1: Sådan bruger vi udbud til at få gang i bygningernes grønne omstilling

“Vi har opnået gode besparelser ved at lave en performancekontrakt, hvor en leverandør går ind og styrer varmen i vores bygninger. I en tid hvor kommunerne indgår flere servicekontrakter for databehandling og styring af bygninger, hvordan sikrer vi gode aftaler med leverandørerne? ”

**Rune Klitgaard
Klima- og Energirådgiver
Tårnby Kommune**

Vores oplevelser fra de sidste 2 år er, at forbrugsdata ikke automatisk overføres til energistyringssystemet. Det daglige overblik savnes, så kommunen kan agere. Hvilke andre krav skal vi stille til leverandørerne for at få systemerne til at give endnu mere værdi?

**Lise Søderberg
Seniorprojektleder
Gate 21**

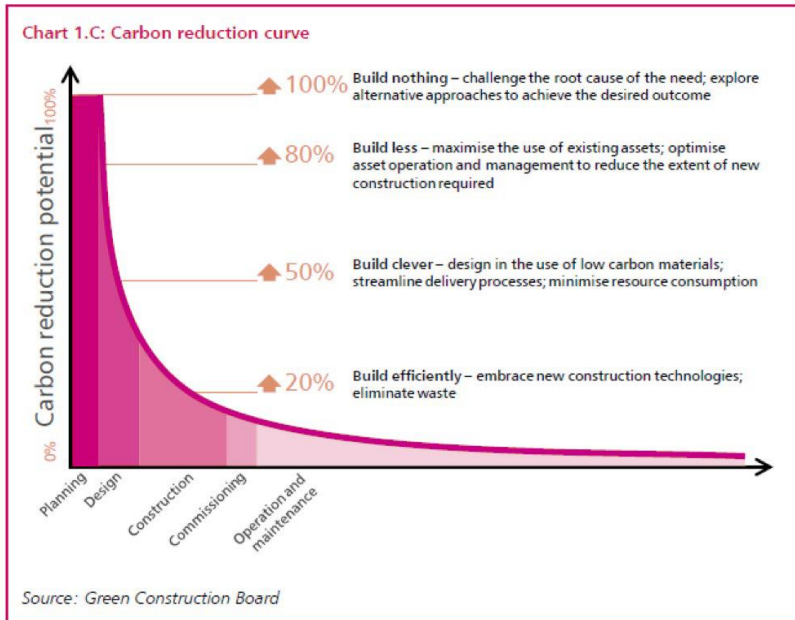

KØGE KOMMUNE

Udviklingsspørgsmål

”Som kommune kan vi bruge vores DK2020 strategi til at sætte en retning for bæredygtighed.

Hvordan kan vi konkretisere dette og aktivt arbejde med at efterspørge cirkulære og bæredygtige løsninger i byggerier?”

Scope 3 indgår ikke i opgørelsen over kommunens CO₂-regnskab og det er derfor vanskeligt at præsentere et præcist tal for udledningen fra nybyggeri i Køge Kommune.

Køge Kommune vil arbejde med **arealoptimering** i eksisterende kommunale bygninger og planlægge nybyggerier med omtanke for multifunktionalitet og fleksibilitet.

Når Køge Kommune bygger nyt og renoverer kommunens egne bygninger vil kommunen i udbuddet efterspørge et **CO₂ regnskab** af byggeriet.

Pilotprojekt for et cirkulært udbud i 2021. Der udvikles løbende **udbud med cirkulære krav** i årene 2021-2025. Efter 2025 implementeres cirkulære krav systematisk i udbud.

Køge Kommune vil udarbejde en **strategi for genanvendelse** af materialerne fra egne nedrivningsmodne bygninger. Planlægge for genanvendelse af materialerne i kommunens egne bygninger eller i samarbejde med andre aktører.

Som **planlægger og grundsælger** kan kommunen yde indflydelse på krav til byggeprocesser og de færdige byggerier. Det har Køge Kommune eksempelvis demonstreret ved at stille bæredygtige krav til byggeriet i Køge Nord.

**"Som kommune
kan vi bruge vores
DK2020 strategi til
at sætte en retning
for bæredygtighed.
Men hvordan kan vi
konkretisere dette og
aktivt arbejde med at
efterspørge cirkulære og
bæredygtige løsninger i
byggerier?"**

**Jacob Skjødt Nielsen
Grøn Ambassadør
Køge Kommuner**

Cirkulært byggeri

9,6 kgCO₂eq/m² →

0,4 kgCO₂eq/m²

Inden 2029

- 1) Byg mindre
  - 2) Flere funktioner på eksisterende m²
  - 3) Genbrug materialer, og –strukturer
  - 4) Brug livscyklustilgang
  - 5) Brug vedvarende energi i driften
  - 6) Samarbejd i partnerskaber
- (Reduction Roadmap, 2022).

Hoppet, Göteborg

Svanen, Gladsaxe

Musicon, Roskilde

Canzonetta Förskola, Helsingborg

Klimahuset, Køge

"Vores arbejde med cirkulært byggeri, har lært os at den enkelte kommune kan gøre meget alene, men hvis vi for alvor skal skubbe på udviklingen, skal det ske sammen.

Hvordan kan vi gennem fælles efterspørgsel f.eks. på genbrug af beton, sende signaler til markedet, som giver dem incitament til at udvikle de løsninger vi mangler?"

**Mette Marie Nielsen
Seniorprojektleder
Gate 21**

HVAD ARBEJDER JEG MED?

•NYBYGGERI OG RENOVERING

Administrationsbygninger

Tagrenoveringer

Sekundære byggerier

Byggeri til kultur-og fritid

•EJENDOMSSTRATEGI

Principper for CO2 profil i anlæg og drift (nybyggeri såvel bygningsrenovering)

Principper for bæredygtig brug af materialer i anlægssager

"Vi er inde i en spændende transformation hvor kommunen som bygherre efterspørger genbrugte materialer. Men vi oplever at ansvaret for at finde, kvalitetssikre og transportere genbrugte materialer havner på os selv. Hvordan håndterer vi det ansvar?"

**Ole Egholm,
Arkitekt og
Bygningskonsulent
Bornholms Regionskommune**

UPPHANDLING AV CIRKULÄR FASTIGHETSFÖRVALTNING

Circular Builders 2022-09-28

Anna Bernstad
Hållbarhetsstrateg
Stadsfastigheter
Malmö Stad

UPPHANDLING AV EXTERN DRIFTSENTREPRENÖR

Vi förvaltar ca 280 förskolor och 80 grundskolor

Extern fastighetsdrift – Mindre reparationer och underhåll

Långa avtal – Upp till 7 år

2030

Malmö stads organisation har
nettonollutsläpp

**"Hur ställer vi ambitiösa
och cirkulära, men
samtidigt rimliga, krav i en
föränderlig värld?"**

**Anna Bernstad
Sustainability Specialist
Malmö stad**

Tema 2: Sådan ændrede vi mindset til gavn for bygningernes grønne omstilling

DGNB-guld børnehave

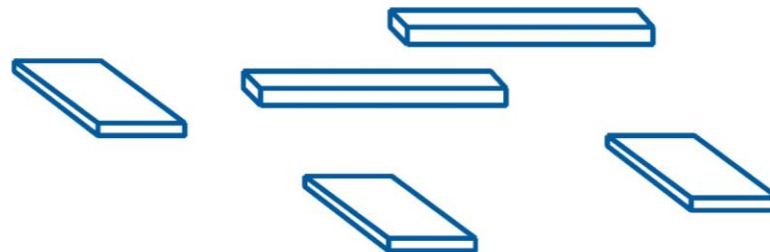

**Når det kommer til
cirkulært byggeri,
hvordan kommer vi så fra
"at prøve" til at "gøre"?**

**Henrik Sørensen
Afdelingsleder
Bygherrerådgivning
Slagelse Kommune**

Henrik Lundblad
Chef Näringsliv och Exploatering
Tomelilla kommun

“Tomelilla är en mindre kommun, med begränsade resurser men med stort fokus på att bygga ett hållbart och klimatneutralt samhälle. Hur kan vår detaljplans- och exploateringsprocess vara ett redskap och hjälpa oss i detta arbete?”

**Henrik Lundblad
Exploaterings- och
näringslivschef
Tomelilla kommun**

Foto: Henrik Espensen

SPIS I DAG GUIDER BYDELE UGENS TIP SHOP

Ugens tip: Skal du kun se ét værk til årets lysfestival – så lad det være dette

Skrevet den 21. februar 2022 kl 19:04 Af Mathilde Mågård

Hvordan startes bølgen som får folk til at elske genbrugte materialer og bygninger? Kan kultur og kunst bruges til dette?

Starter man med børn, politikere eller håndværkere?

Hvad skal der til?

"For at den cirkulære økonomi for alvor kan få fat i byggebranchen skal slutbrugeren ændre mindset. Hvordan startes bølgen som får folk til at elske genbrugte materialer og bygninger? Kan kultur og kunst bruges til dette?"

**Jacob Weitze Antvorskov
Projektmedarbejder
Odsherred Kommune**

Det tekniske personale i bygningerne er vigtige i forhold til at skabe langsigtede energibesparelser.

Hvordan kan vi bidrage til et endnu bedre samarbejde med det tekniske personale, så de har nemmere ved at styre energiforbruget og inkludere brugerne i bygningerne?

**Kasper Bundgaard Rasmussen
Teknisk projektleder, Sorø
Kommune**

**I en värld där vi kommer
att kunna styra byggnader
automatiskt, vad blir
människans roll och hur ser
kompetenser och relationer
ut, ska vi anställa "sensor-
underhållare"?**

**Liselotte Magnusson
Avdelningschef -Fastighet
Eslövs kommun**

"Vandbesparende tiltag udgør et enormt stort potentiale for os. Ved at installere IoT sensorer der måler vandtemperatur på toilettet, har vi kunnet reducere vandspild med omkring 2 mio. kr. om året. Hvordan kan vi fortsætte den rejse vi har lavet med toiletvandbesparelser til andre typer af vand til hygiejne og rengøring?"

**Ulrik Eggert Knuth-Winterfeldt
Bæredygtigheds- og Energichef
Boligselskab Sjælland**

Frokost (12:45)

1

Hvordan kan vi energistyre kommunale bygninger bedre med data?

Auditoriet
Simon Larsen

2

Kan det offentlige blive pioner i at indtænke bæredygtig drift i designfasen af et byggeri?

Sjælland
Vagn Holk Lauridsen

3

Just do it – hvad sker der, når kommuner kaster sig ud i at bygge cirkulært?

Festsalen
Josephine Hasling Mikkelsen

Silo- hopping

Albertslund

Kirstine Klæbel
Direktør,
By, Kultur, Miljø &
Beskæftigelse

Frederiksberg

Peter Borgselius,
Ejendomsservice
- og driftschef

Helsingborg

Daniel
Edenström,
Administrativ
chef,
Fastighets-
förvaltningen

Helsingør

Gitte Larsen,
Chefkonsulen
t
Klima-
sekretariatet

Antal
indbyggere

27.600

103.696

150.000

63.000

Antal m2
bygning

175.000 m2

491.717 m2

700.00 m2

230.000 m2

Optimal
læringsmiljø

Legionella og
skimmel-svamp

Badmintonklub

www.menti.com
2261 5897

**Hvor meget komfort kan vi
ofre i jagten på grøn
omstilling?**

Energi-besparelser

Klager

Styring

Hvordan balancerer vi risiko og åbner et mulighedsrum for de store CO₂- og ressourcebesparelser ved at bygge med genbrug?

www.menti.com
2261 5897

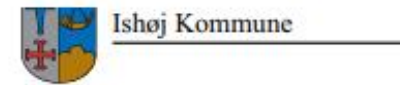

Break-out session #1: Hvordan kan vi energistyre offentlige bygninger bedre med data?

Ophængenget

- Projekt 'Databaseret Energistyring i Offentlige Bygninger' (2020 – 2022)
- Dansk – svensk samarbejde (interreg finansieret)
- Fokus på hele værdikæden af databaseret energistyring

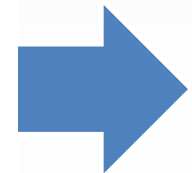
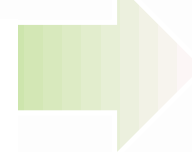

GULDBORGSUND

Mål og vision

Da

ling
g
d af
elser

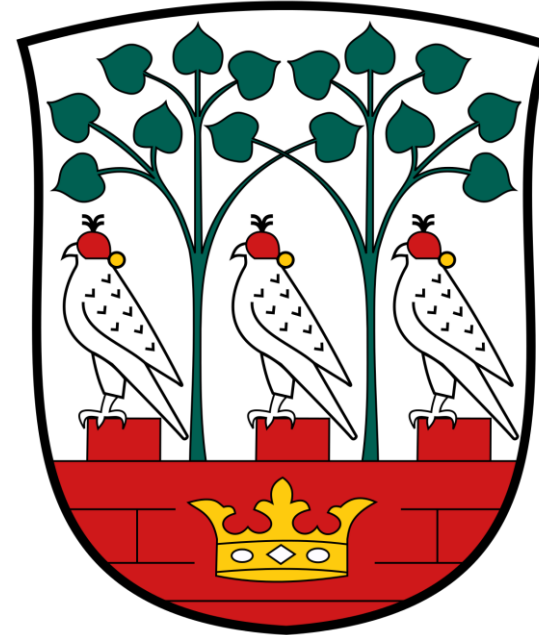
PROGRAM

PORTEN TIL GRØN VÆKST

<p>13:15</p>	<p>Om data som forudsætning for at energioptimere i energiforbruget i de kommunale bygninger</p>	<p>Esmir Maslesa, Energirådgiver Frederiksberg Kommune</p> <p>Evelyn Isaksen, Digitaliseringskonsulent Frederiksberg Kommune</p>
<p>13:45</p>	<p>Om databaserede potentialevurderinger som vejen til målrettet energieffektivisering</p>	<p>Christian Anker Hviid, Associate professor DTU</p> <p>Ulrik Eggert Knuth-Winterfeldt, Bæredygtigheds- og Energichef Boligselskabet Sjælland</p>

Oplæg # 1: Om data som forudsætning for at energioptimere i energiforbruget i de kommunale bygninger

Oplæg # 2: Om databaseret potentiale vurderinger som vejen til målrettet energieffektivisering

**BOLIG
SELSKABET
SJÆLLAND**

SKRIV ET POSTKORT TIL DIG SELV ELLER DIN KOLLEGA (5 min)

Hvad er den største udfordring ved brug af data?

- Skriv din første indskydelse – vi sender det bagefter

<p><i>Kære ....</i></p> <p><i>De (n) største udfordringer ved brug af data er:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ..... •	<div data-bbox="1956 392 2170 602">A yellow square logo with the text "GATE 21" inside.</div> <p><i>Til:</i></p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <p><i>Fra:</i></p>
--	--

Offentlige bygninger som frontløbere i den grønne omstilling

Konference i Gate21, 28. sept. 2022

Hvordan kan vi energistyre kommunale bygninger bedre med data?

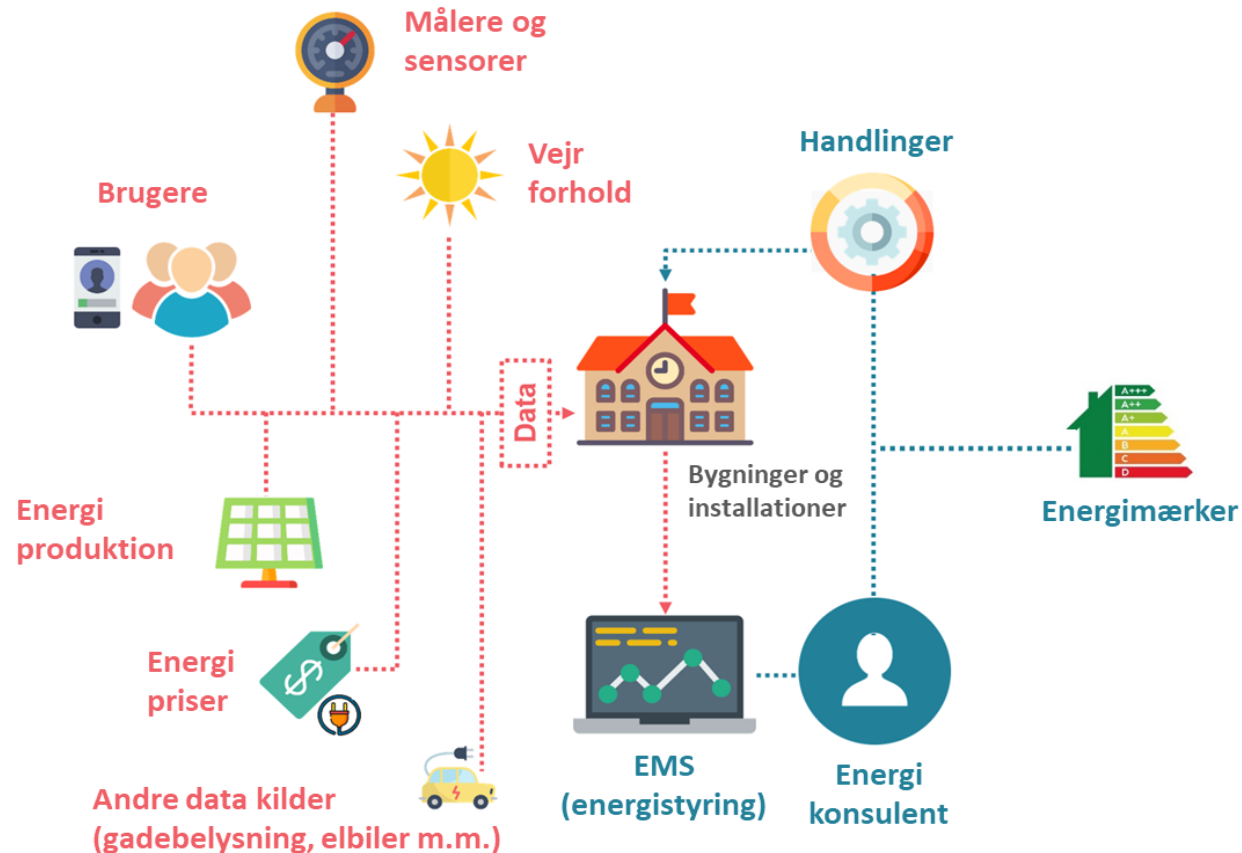
Esmir Maslesa & Evelyn Isaksen (EE)

Energirådgiver & Digitaliseringskonsulent

Billede: VectorStock.com

Esmirs verden

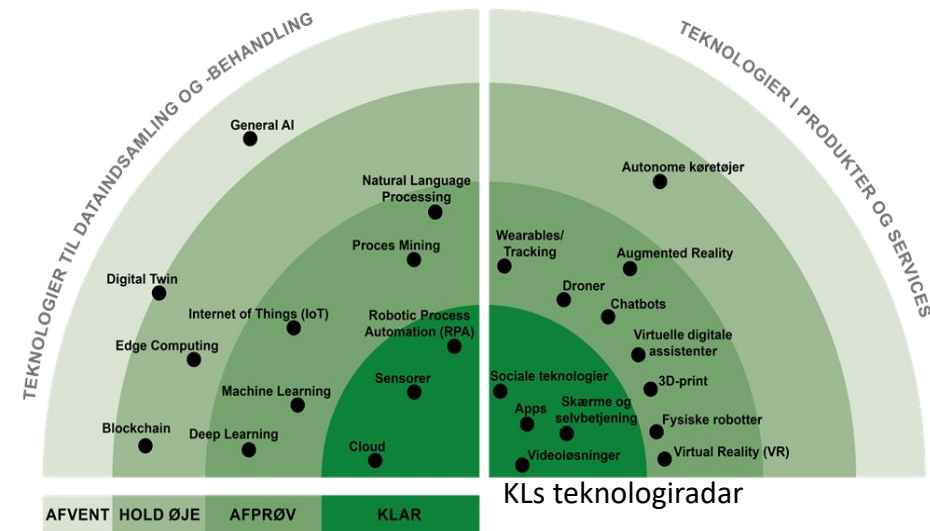
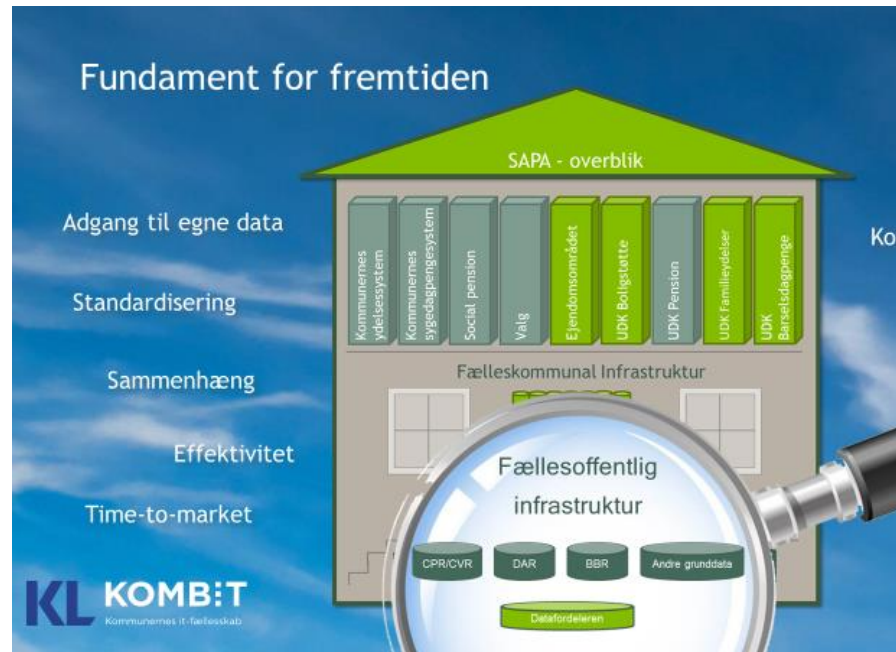
Kommunens energirådgiver/ fra "One-man-army"
(titel venligst udlånt af en anden kommune)

Evelyns verden

Digitaliseringskonsulent, Stab for By, Kultur og Miljø

Global kontekst

- **Klimadagsorden**

Energiforbrug i bygninger udgør næsten 40% af DKs samlede energiforbrug

- **Energikrise**

Stigende fokus på energiforbrug

- **Databaseret ledelse**

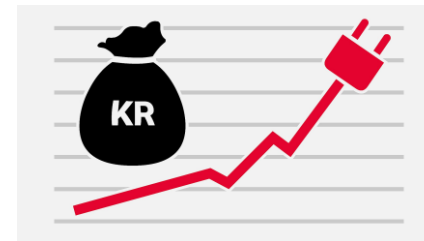
Men.. hvornår er data vejen og hvornår er data i vejen?

- **The Twin Transition**

Digital og Grøn Omstilling

Billede: Kindpng.com

Billede: TV2 Øst

Billede: Lederweb

Kommunal kontekst:

Ikke flere data før vi har overblik over, hvad vi har..

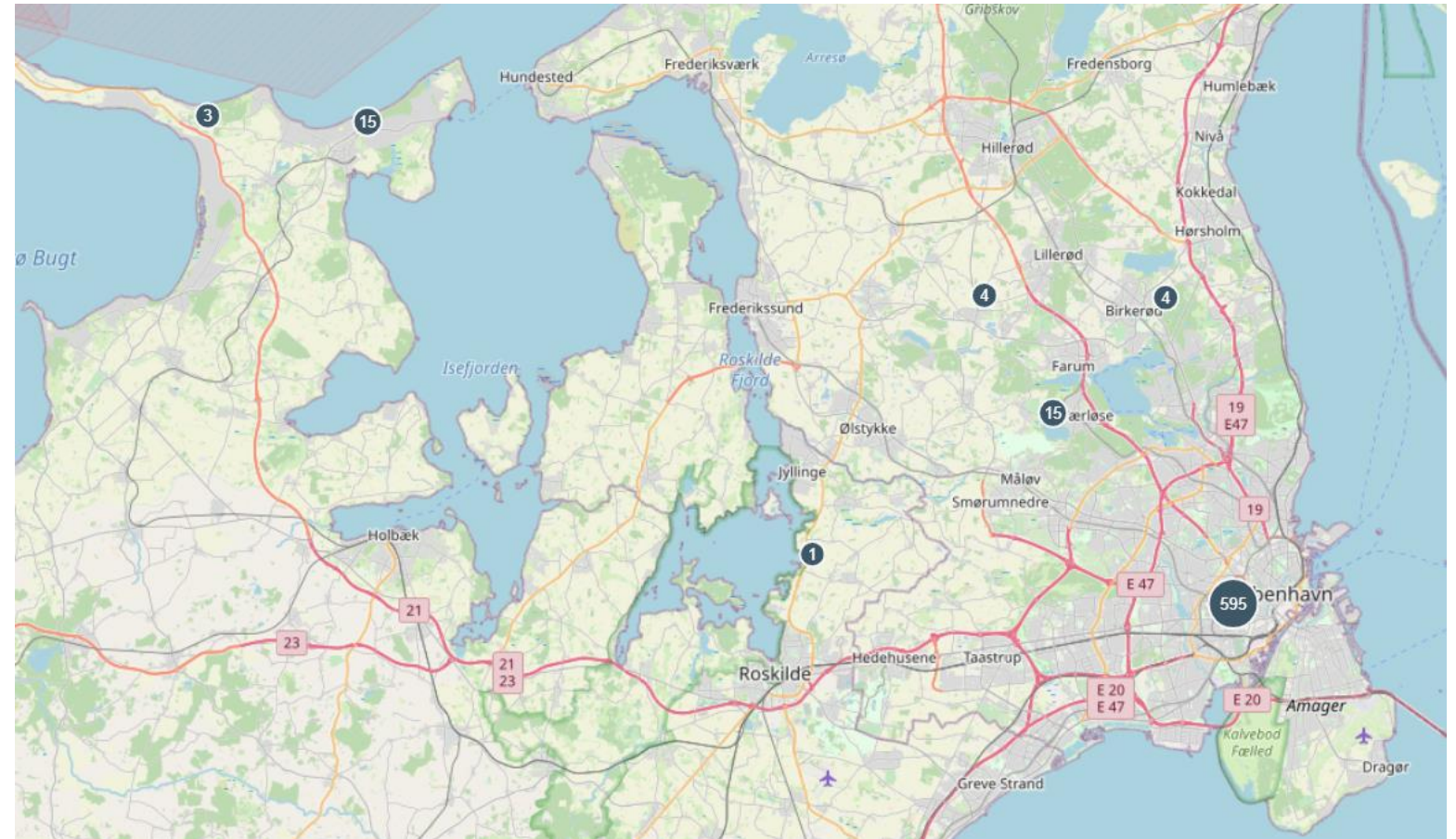

Frederiksberg Kommunes ejendomme

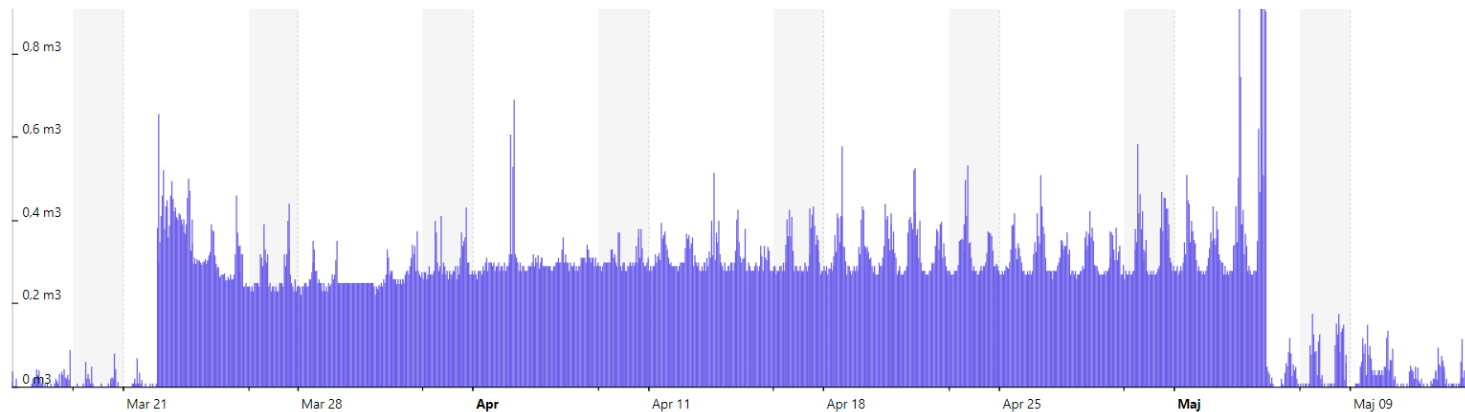
428.600 m² – 277 bygninger
Skoler, institutioner,
plejehjem
14 driftskonsulenter
Ca. 1.000 måler

Energibudget: ca. 24,3 mio kr.

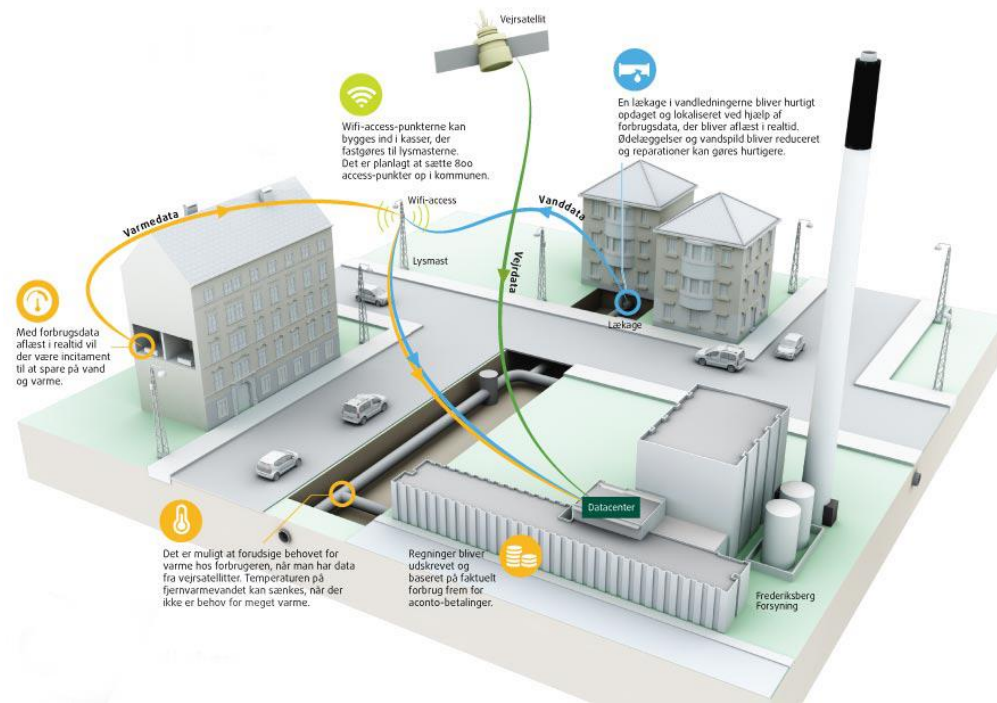

Trin 1 – Datagrundlag

- Behov for **datagrundlag** til at skabe indblik og overblik over bygningernes energiforbrug:
  - **Nyt EMS** (energistyringssystem) med timedata for el-, varme- og vandforbrug
  - Dataudvekslingsaftale med Frederiksberg Forsyning: sikre adgang til fjernaflæste timedata
- Fra one-man-army til **energiteam**, tværgående samarbejde
- **Netværk** med andre kommuner, Gate21

Forudsætning: Smart City/ IoT- netværk & datainfrastruktur

Formål: fjernaflæse vand og varme

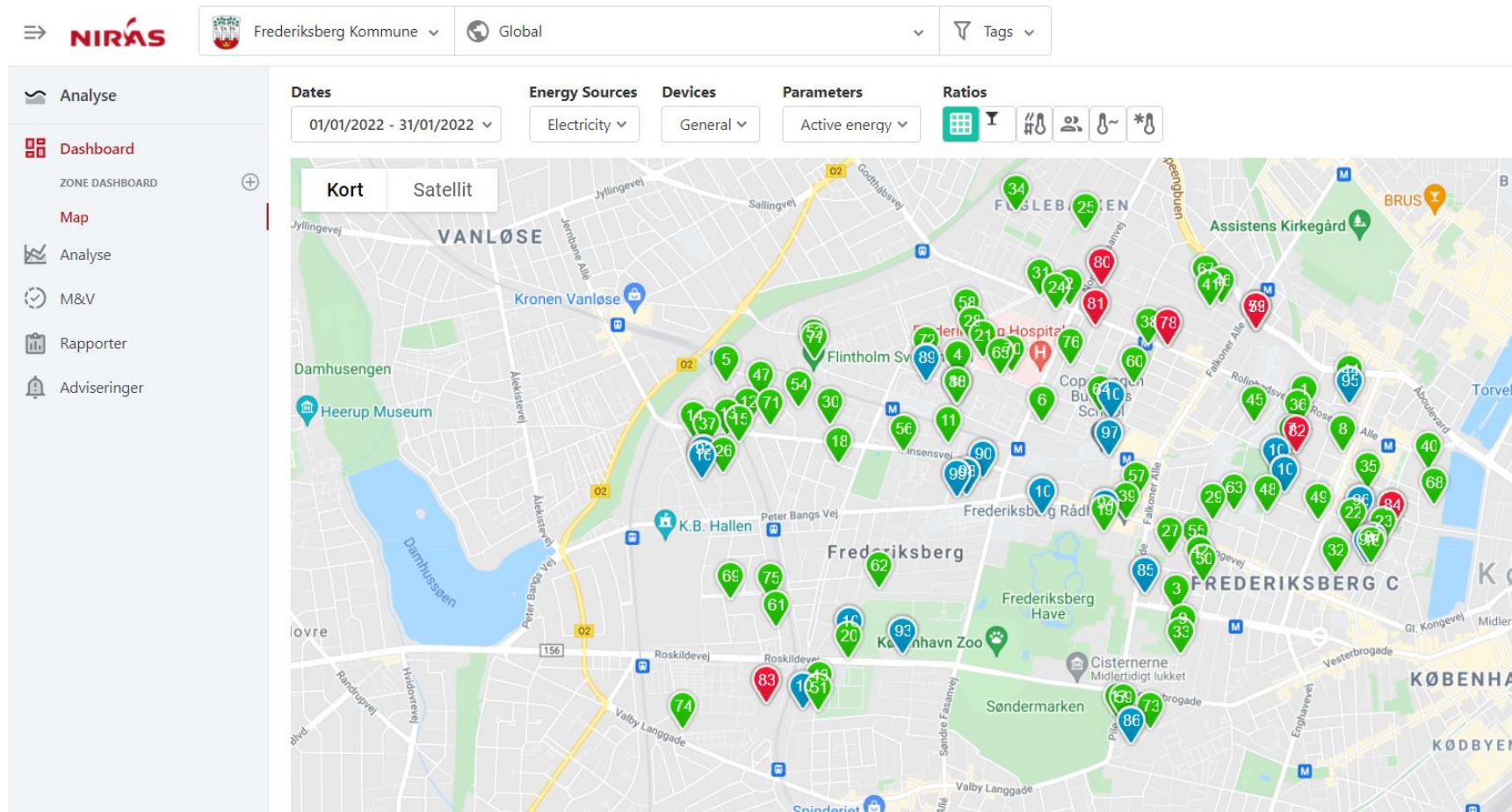
Etablering af Smart City infrastruktur

Fulddækning af Wi-Fi og strøm

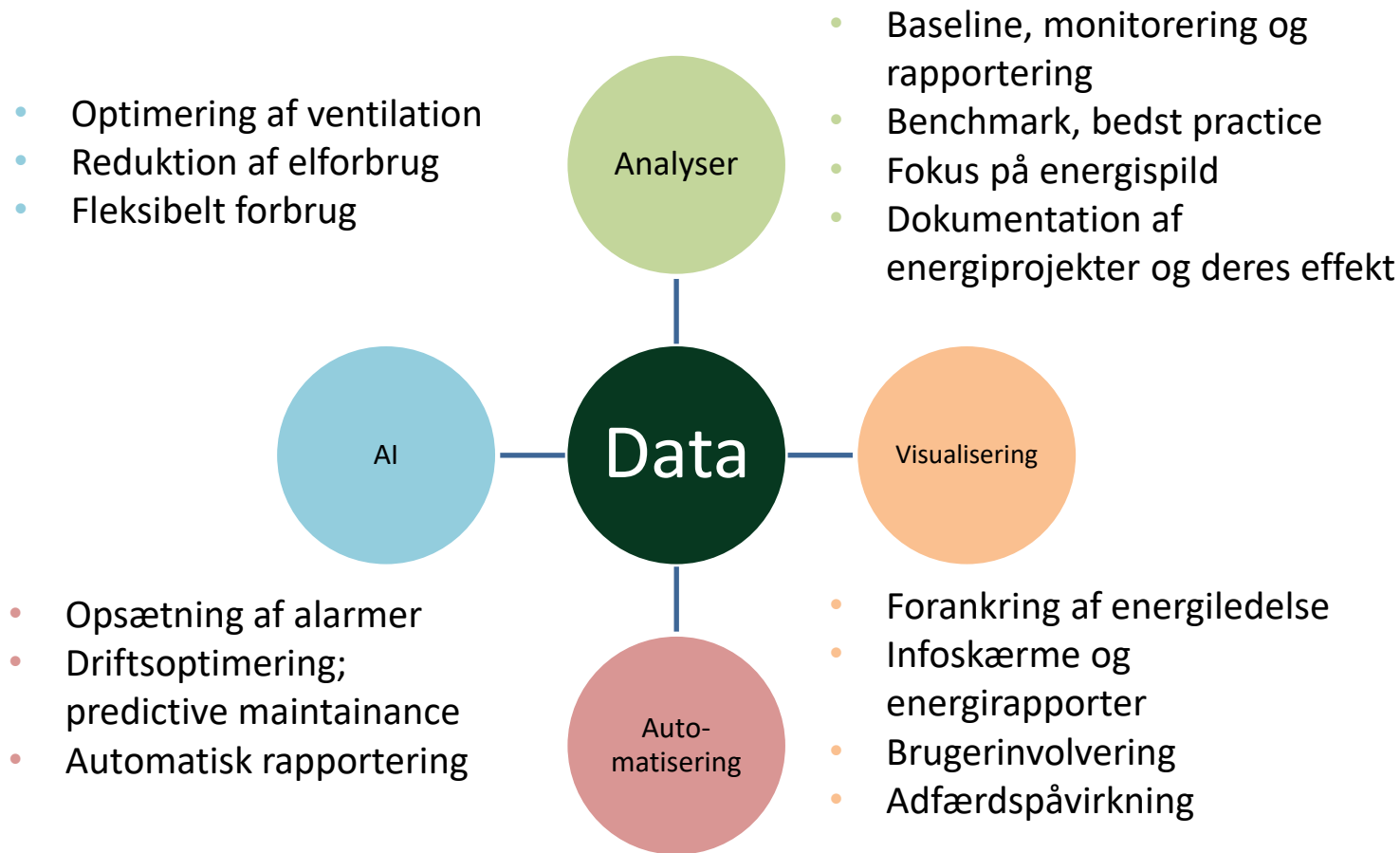
Delvis dækning via LoRaWAN

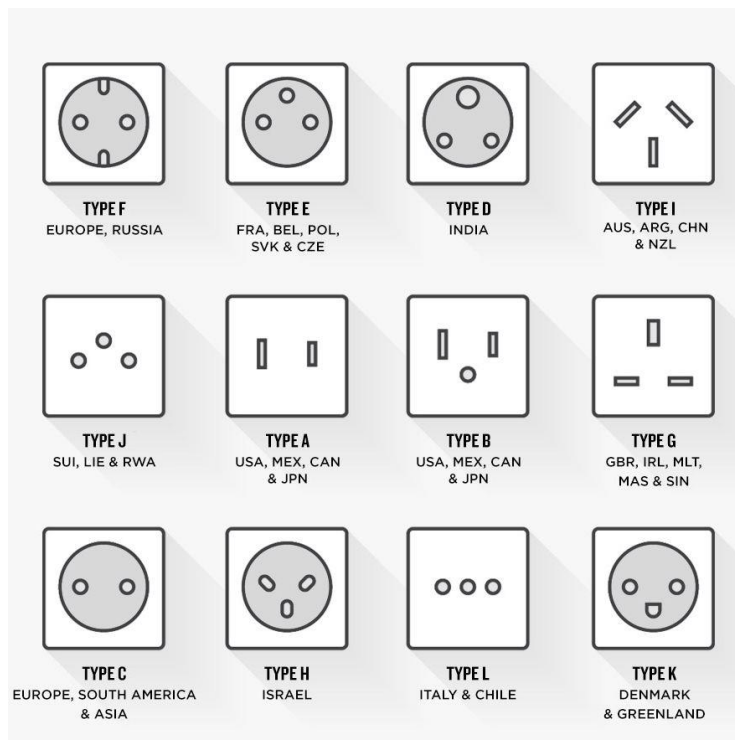
EMS: Dexma

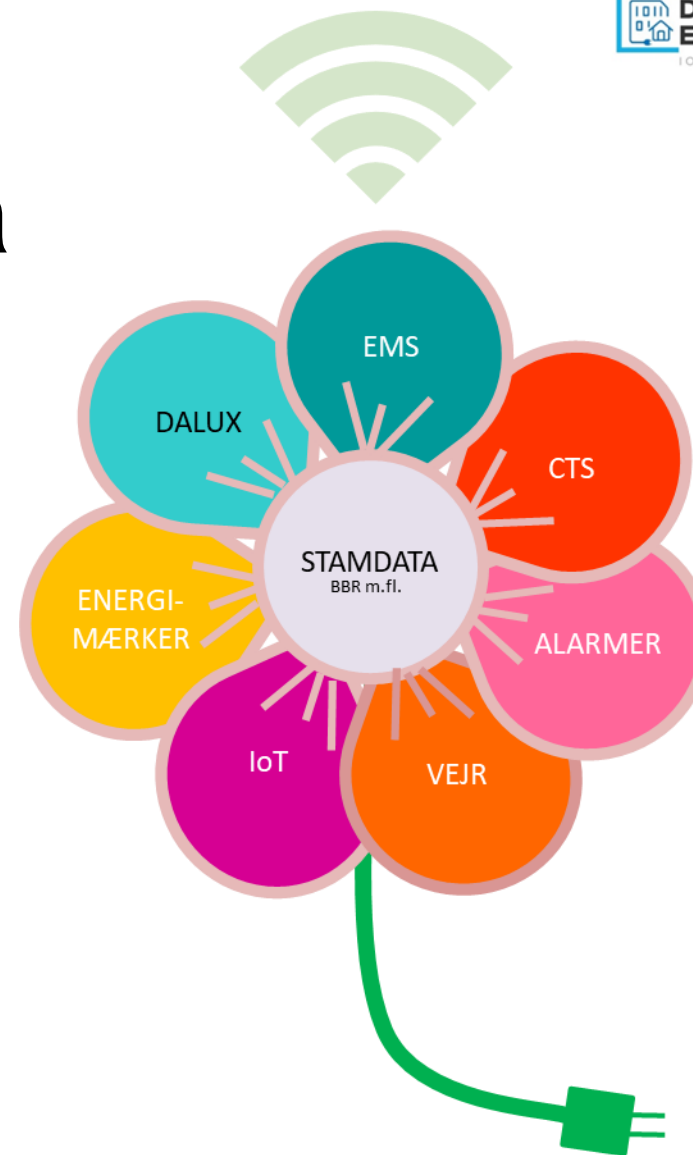
Trin 2: Dataanvendelse

Trin 3 – Vision: Sammenkobling af data

Standardisering

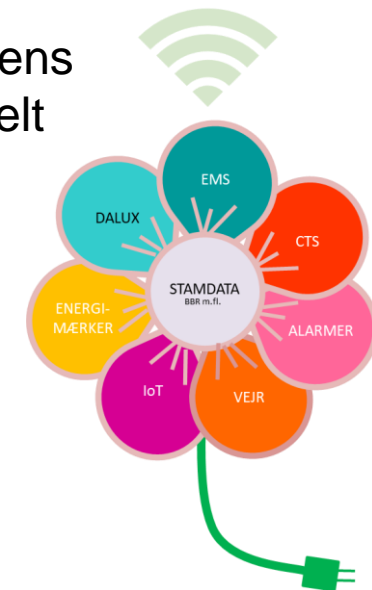
Virkelighed

- **GDPR**
- BBR indeholder 14 felter for arealangivelse
- Kommuner har samme udgangspunkt, men forskellig fokus:
  - varmekilde
  - organisation

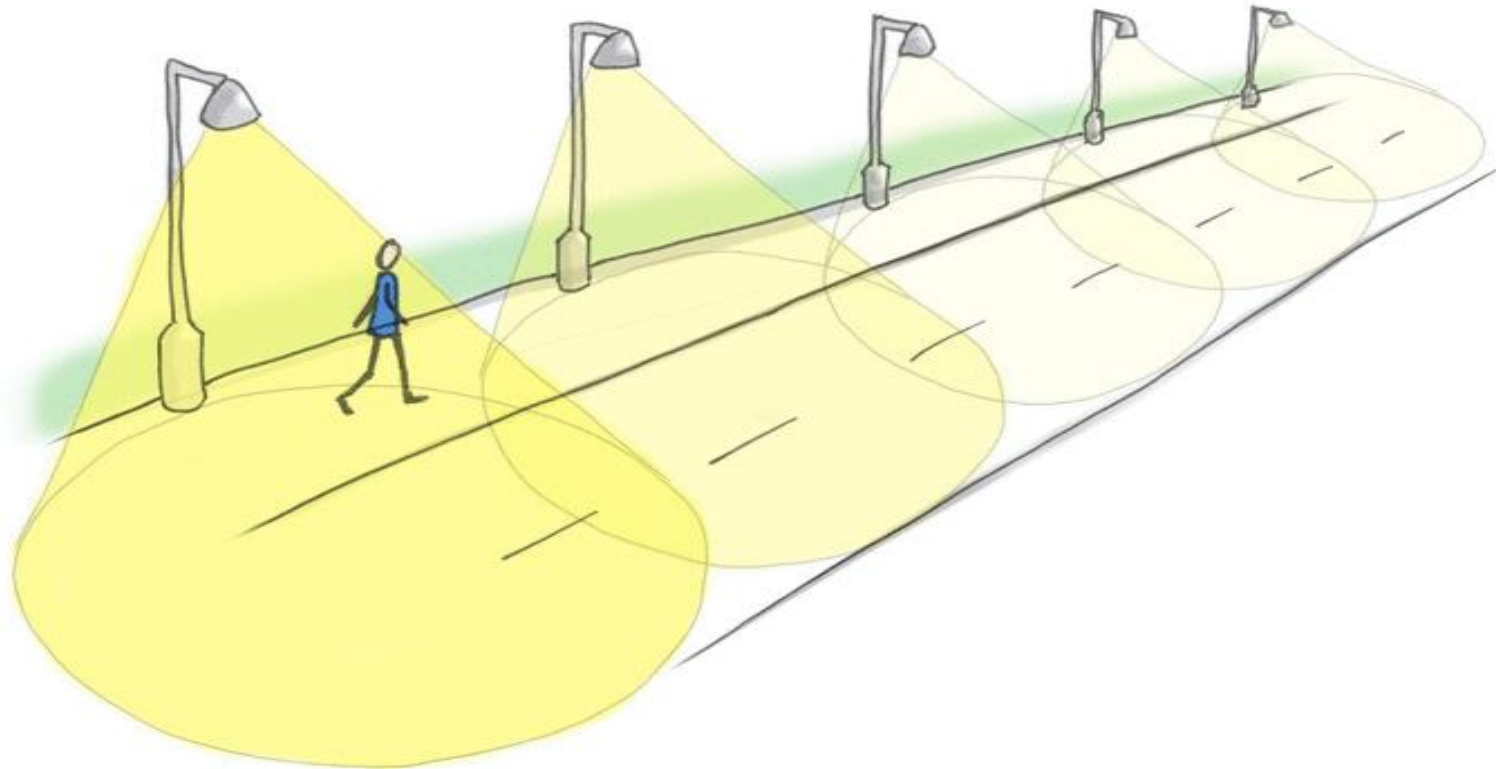

Den ideelle verden

- Frie forsyningsdata på national plan ~ datahub på el
- Bygningshub nu
- Stamdata fra autoritative grunddata
- Lav datastruktur sammen med forsyningerne
- Samme metadata og datasekvens tværkommunalt og tværsektorielt

Tak for opmærksomheden!

**GATE
21**

PORTEN TIL GRØN VÆKST

**BOLIG
SELSKABET
SJÆLLAND**

Oplæg # 2:
Om databaseret
potentiale vurderinger
som vejen til målrettet
energieffektivisering

Potentiale for energibesparelser i offentlige bygninger

Borgerskolen - eksempel

Forbrug +14%

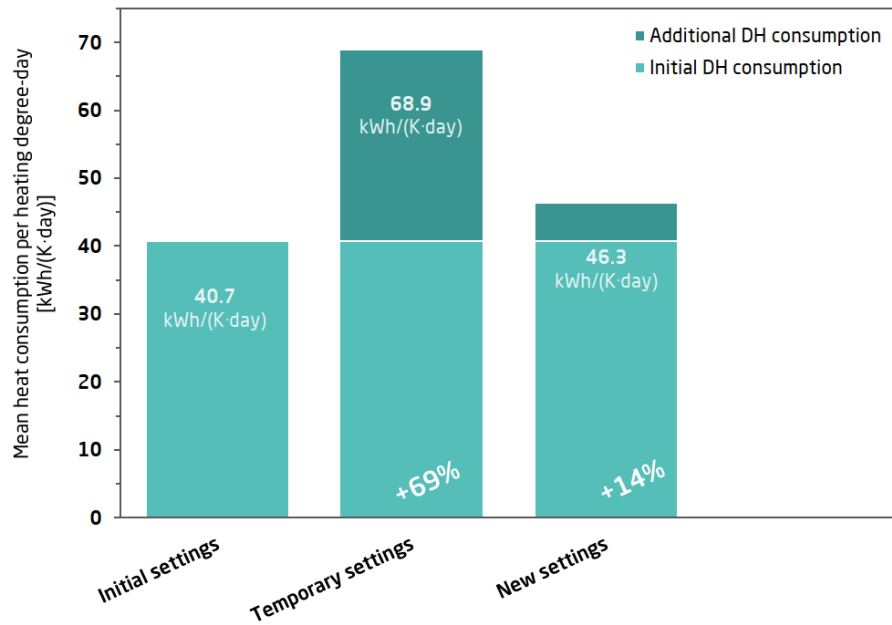

Figure 71. Degree-days adjusted average energy consumption of *Vinkelbygningen*. The energy use is based on daily averages (excl. the degree-day independent consumption) during the measurements with initial settings (22/10/2018 - 18/11/2018), temporary settings (19/11/2018 - 30/11/2018) and the new settings (19/12/2018 - 11/01/2019). The heating degree-days are calculated according to Equation (8) and Equation (9) [19].

Varmeregning -10%

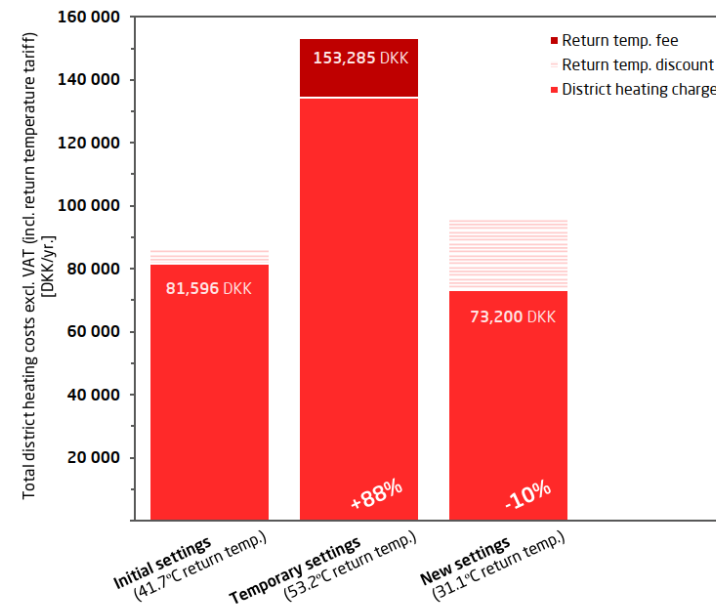
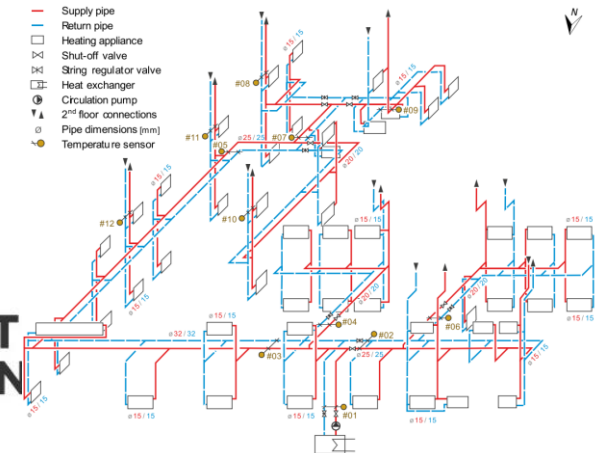

Figure 73. An estimation of the total district heating MWh charge costs, including the return temperature incitement tariff fees/-discounts. The initial costs are based on the average yearly DH consumption of *Vinkelbygningen* (2014 - 2018), where the temporary- and new settings are having an increased consumption according to Figure 72. The charges per MWh and the return temperature tariff are based on the current charges from the DH supplier (valid from 01/01/2019) [48]. The return temperatures from the initial settings (12/09/2018 - 18/11/2018), temporary setting (19/11/2018 - 30/11/2018) and the new settings (19/12/2018 - 31/12/2018) are based on average temperatures.

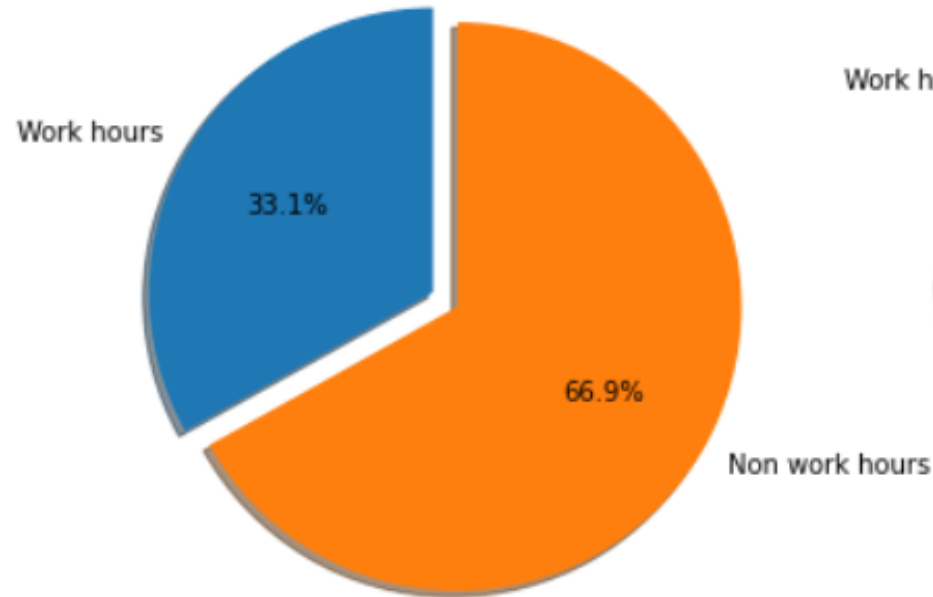
Eksempler på brug af sparsomme data

Data på hovedmåler-niveau
Tidsserier, nogle
vintermåneder

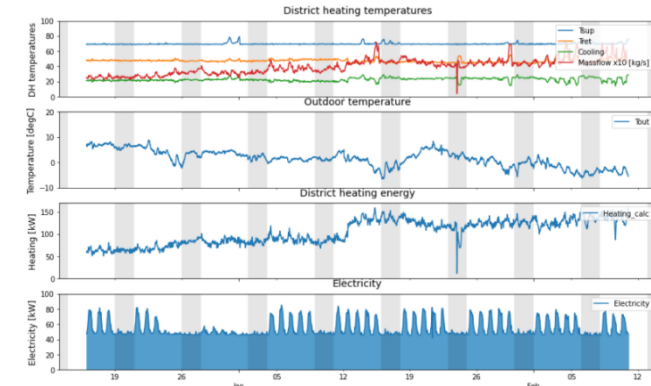
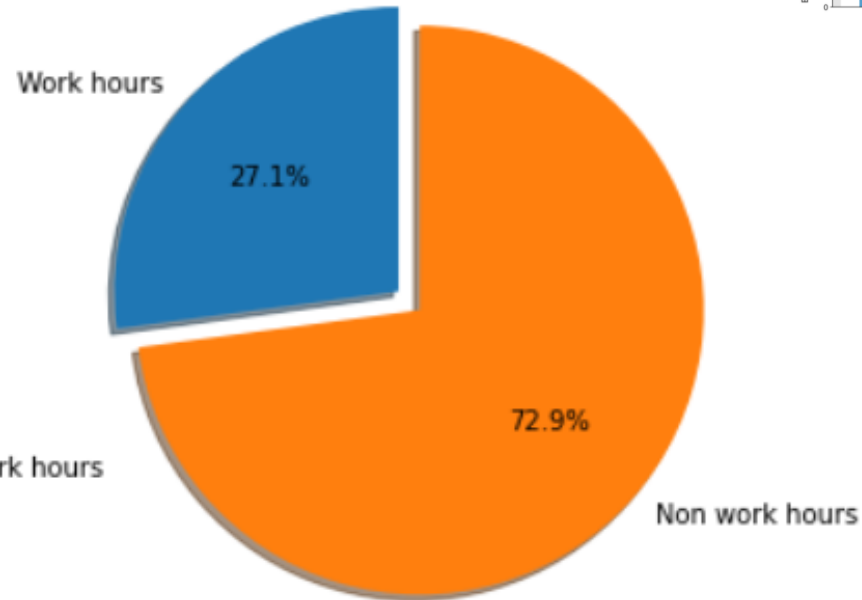

Standbyforbrug - Ishøj Rådhus

Electricity usage

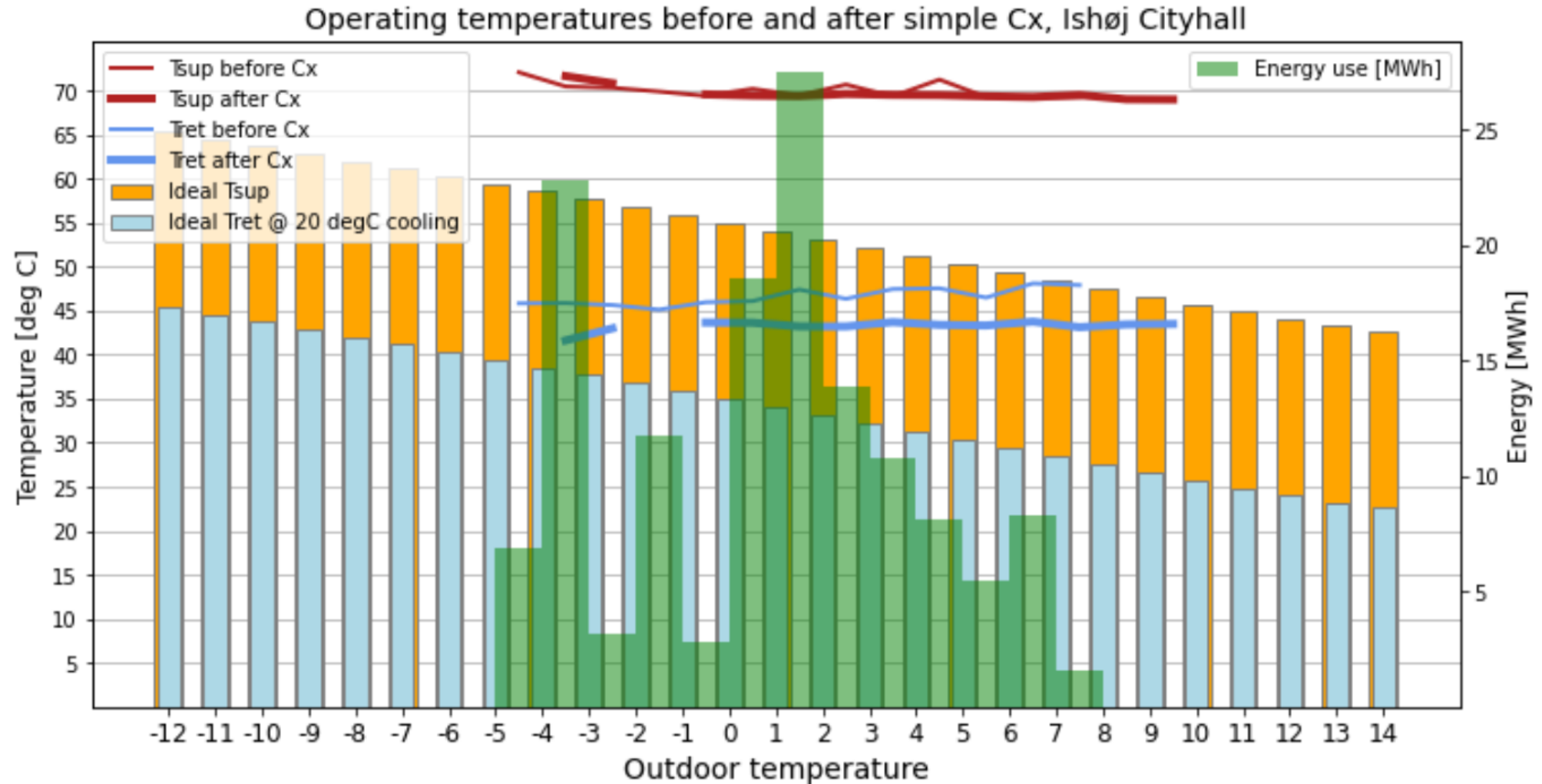

Heating usage

2 måneders data: El standbyforbrug: 0,25-0,5 mio DKK/måned(!)

Varmesystem – Ishøj Rådhus

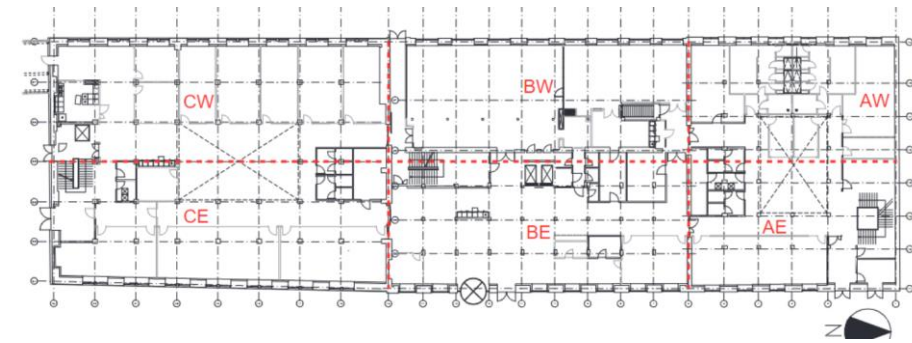

Eksempler på detaljerede data

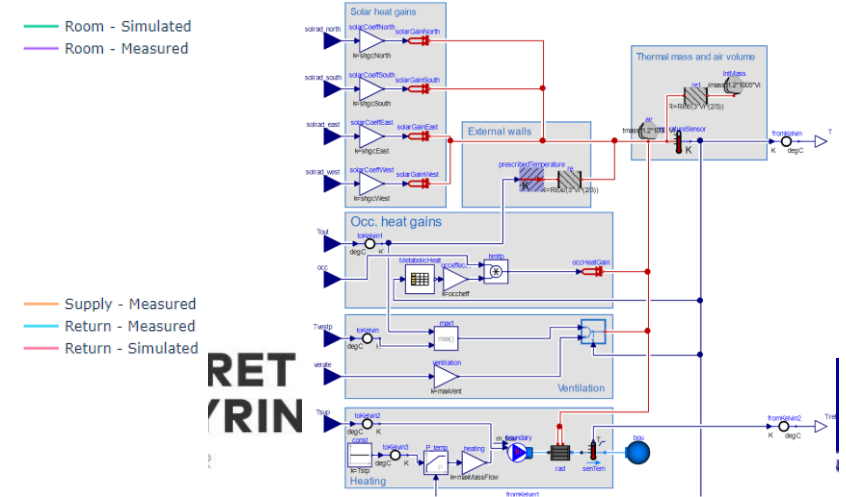
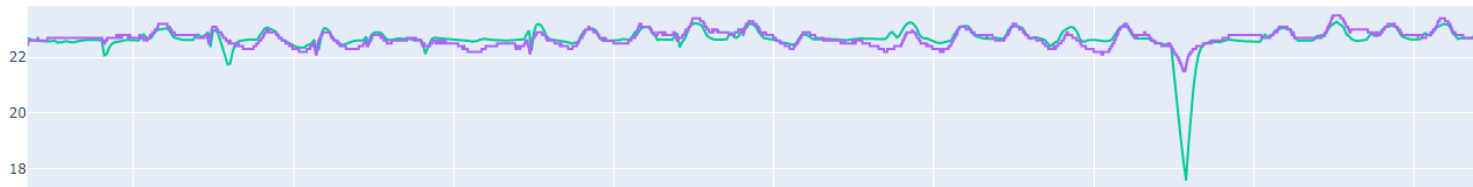
Tidsserier 10min
Frem og retur-temperature
Indetemperature
Pumpe-drift
Setpunkter
Vandstrøm
Vejr
Bimålere

Tidsserier fra CTS

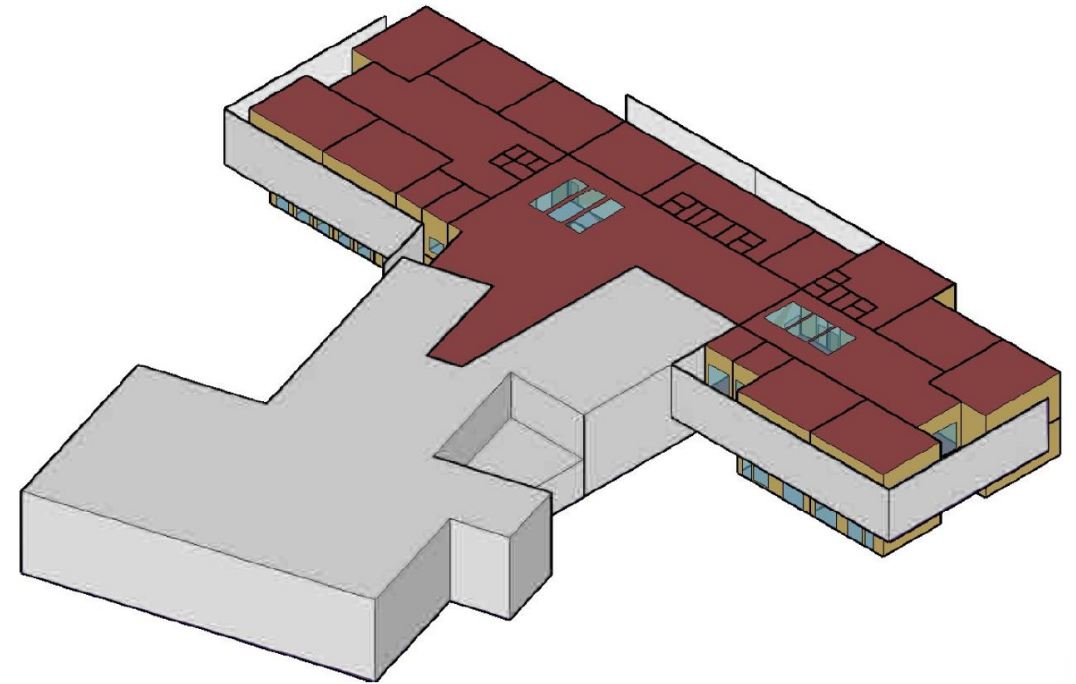
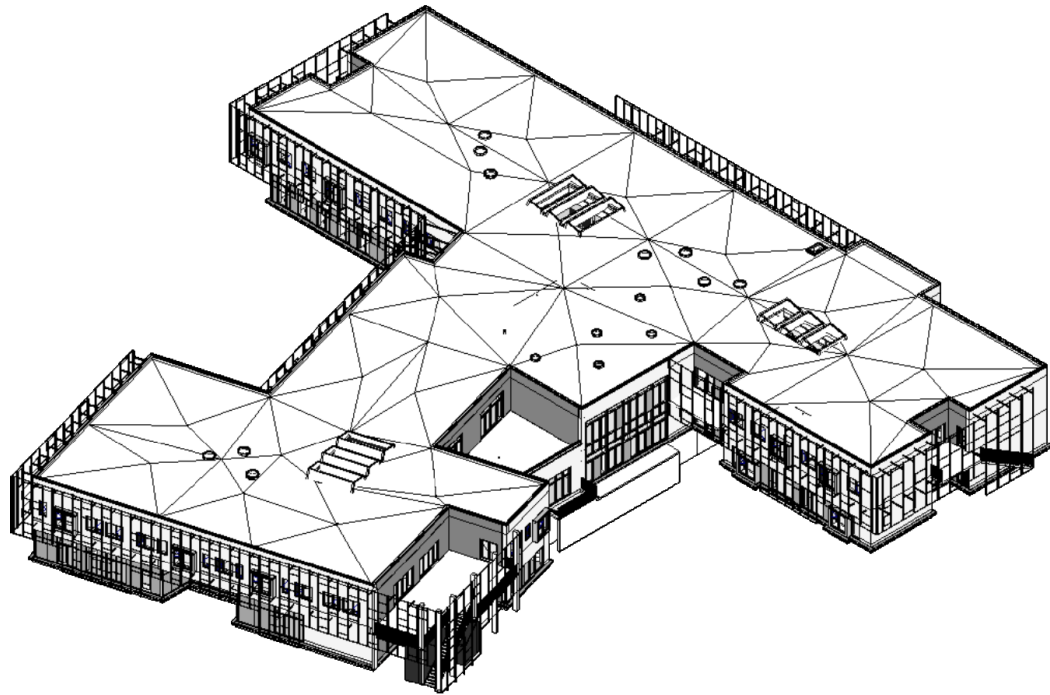

- Model trænes med detaljeret data. Virtual sensing technique.
- Installeret radiator-kapacitet: forudset: 19893 W, faktisk: 21000 W
- Vel-serviceret system og alle radiatorer fungerer optimalt
- What-if-analyse: hvor meget kan fremløbstemperaturen sænkes?
- *Elforsk no 352-042: Data-drevet idriftsættelse og funktionsanalyse*

BIM data - Frederiksberg Skole

Problemstilling: interoperabilitet og energy performance gap

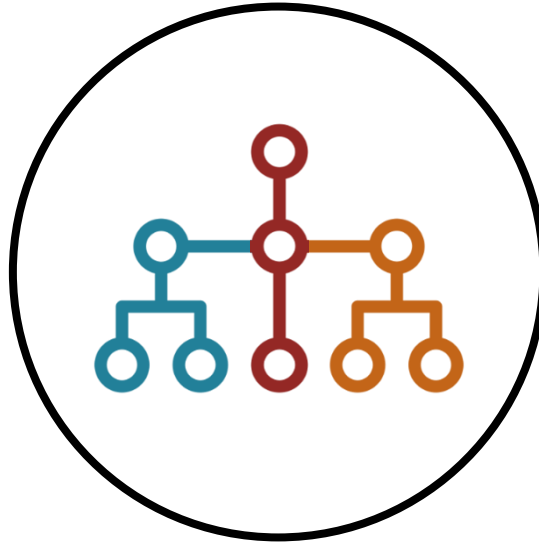

BIM2BEM Toolchain

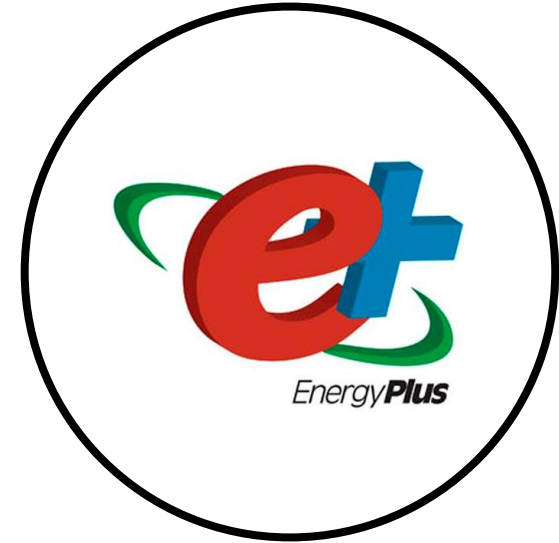

BIM applikation
(Revit)

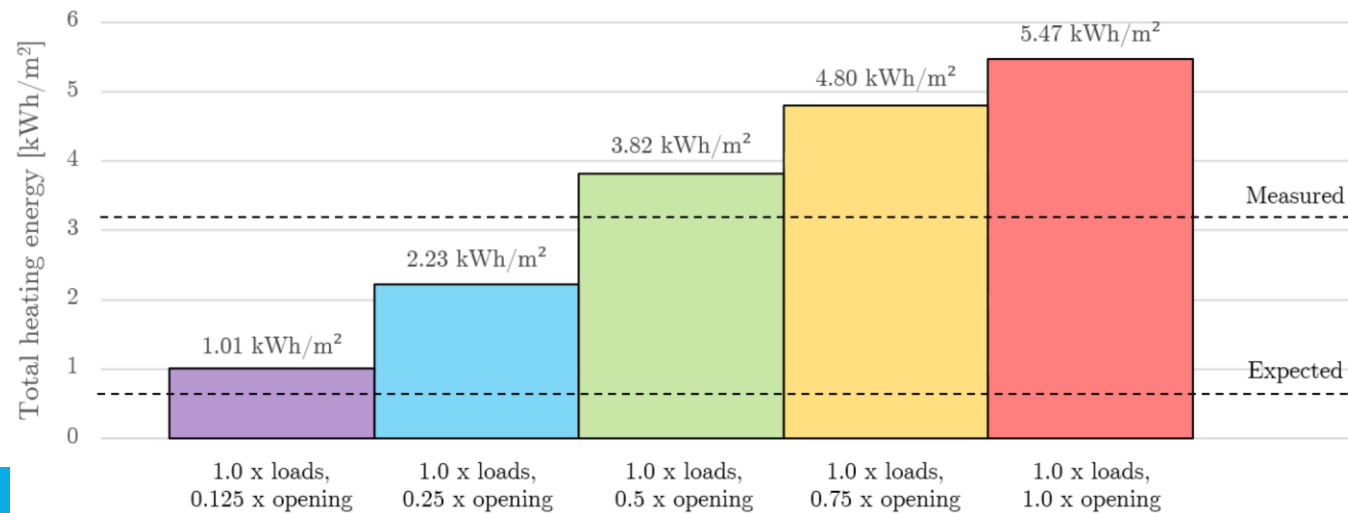
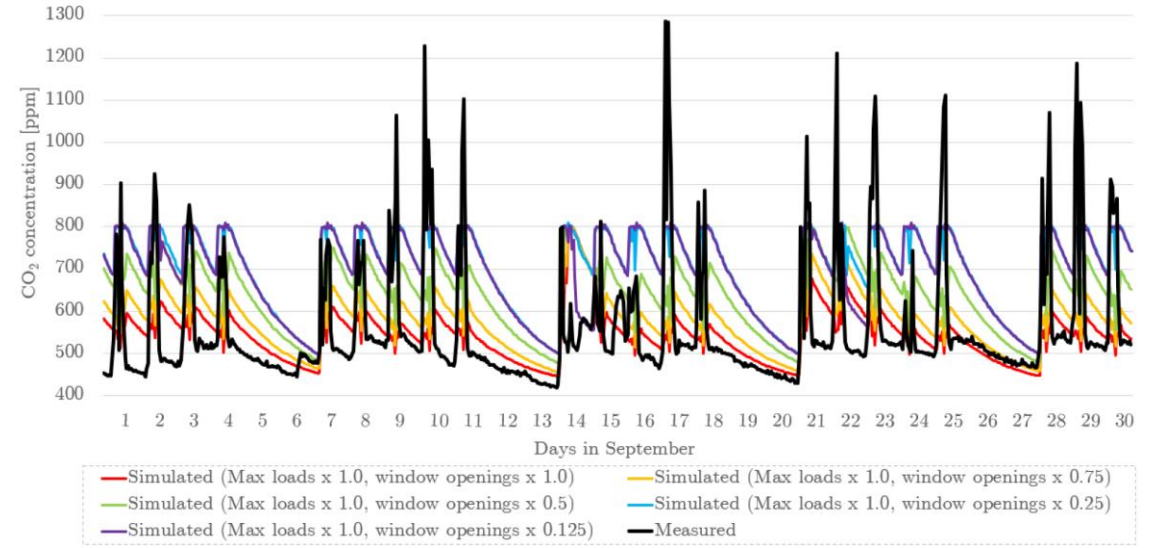
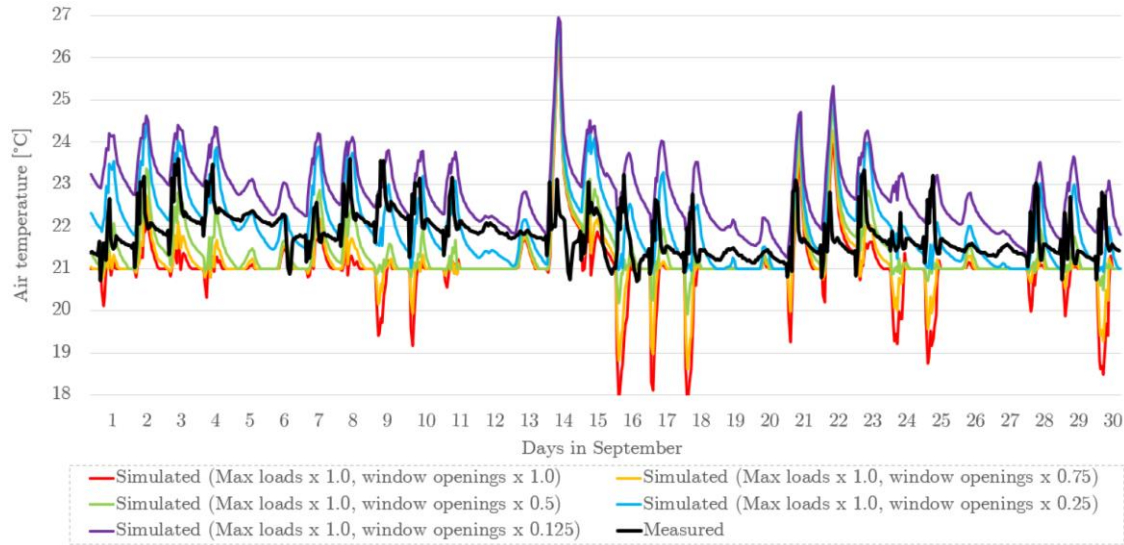
Exchange format schema
(Space Class Hierarchy)

BEM applikation
(EnergyPlus)

Benchmarking energiforbrug

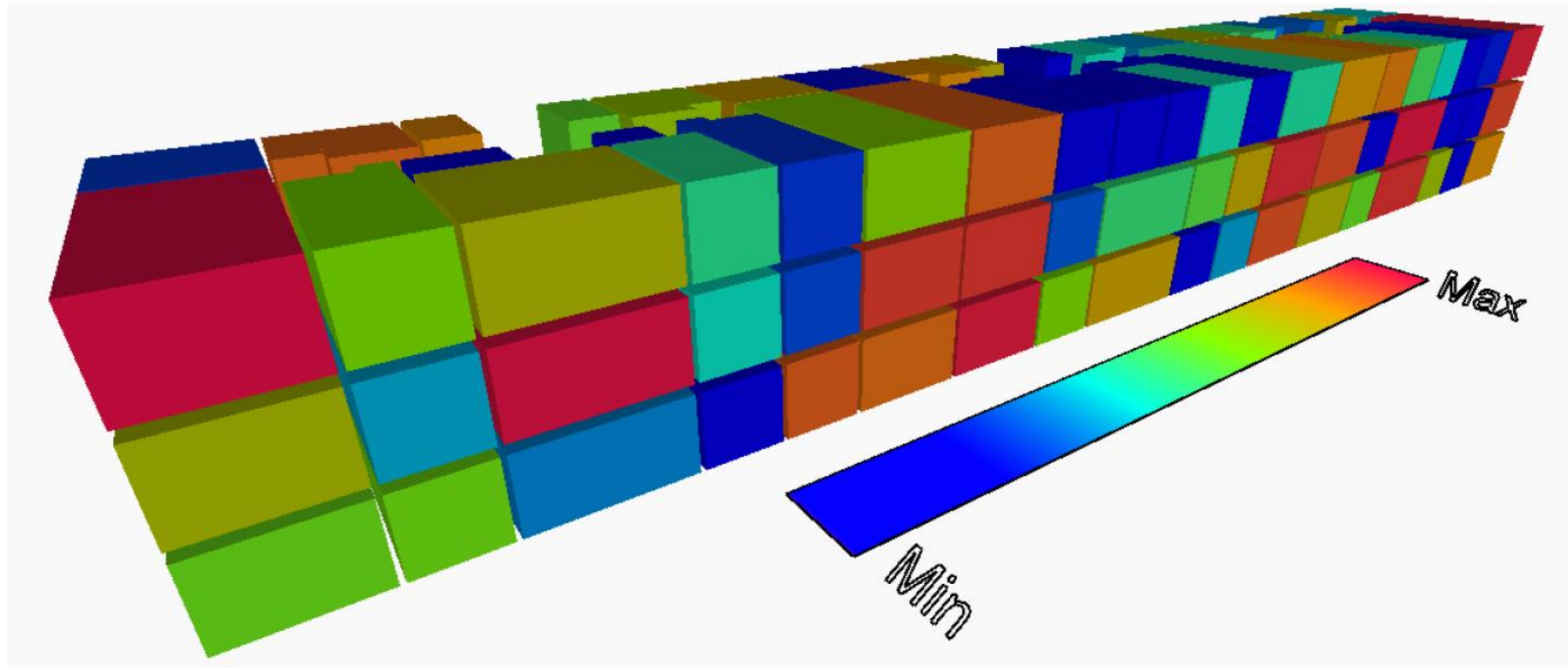

Rørmosen

- 15 ens blokke, orienteret med længdeaksen N-S (minus 2)
- 3 opgange per blok, 8 lejligheder per opgang
- Opført 1972, facade-renoveret 2007
- Fjernvarme
- Hvad er den mindste fremløbstemperatur Rørmosen kan klare sig med?

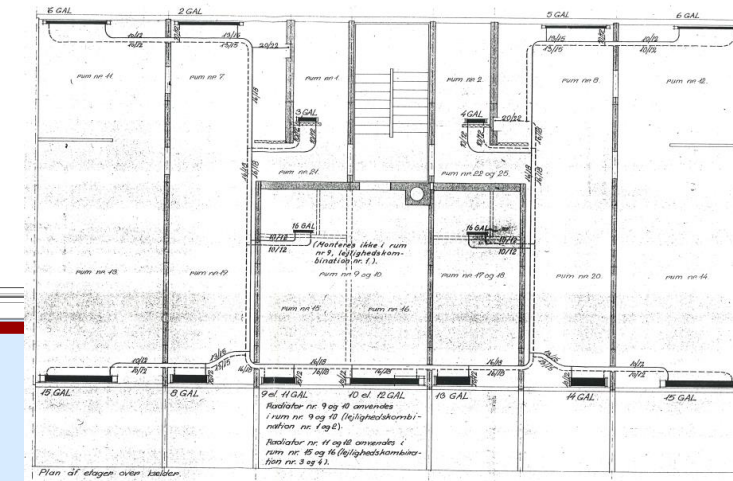
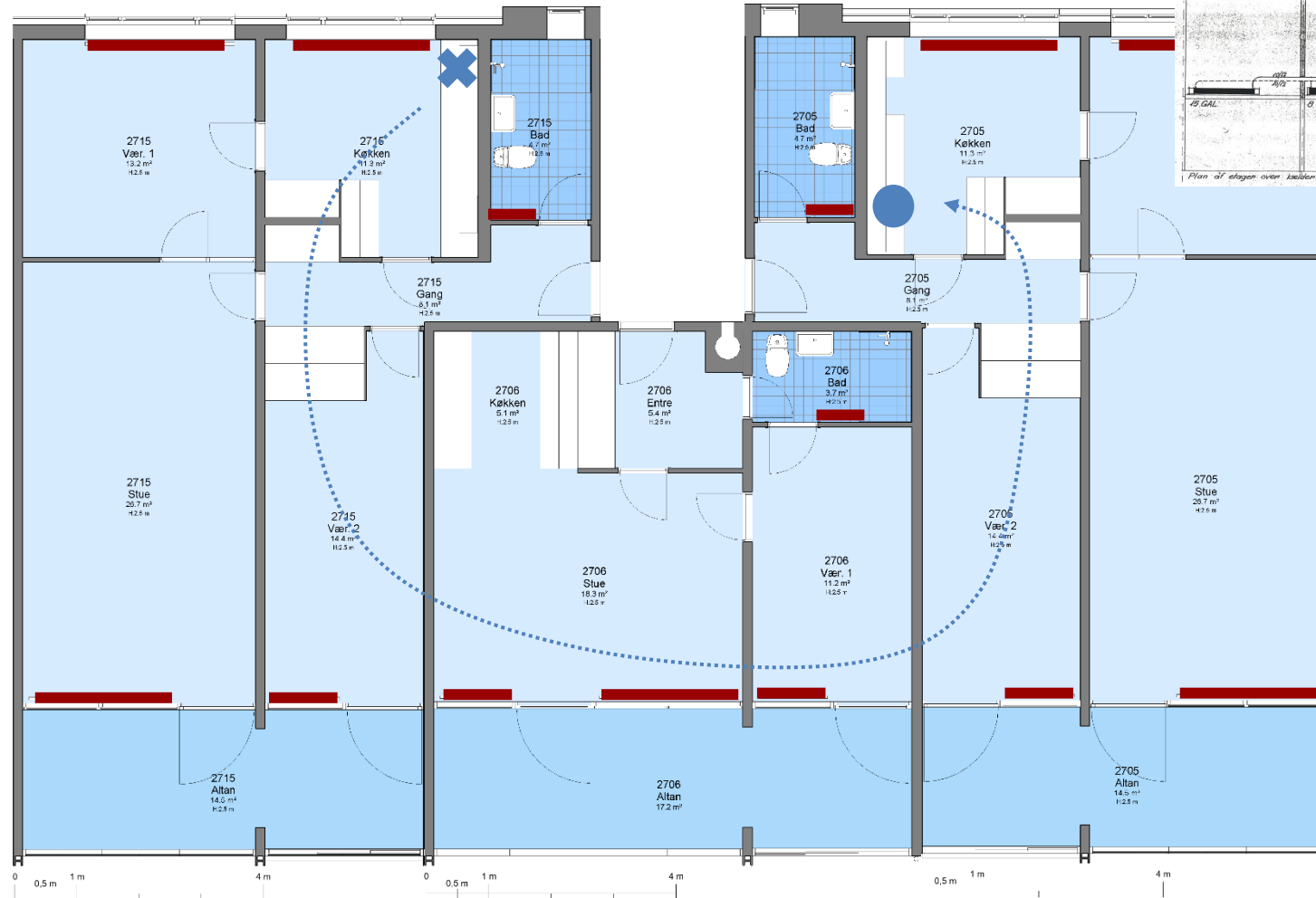

Belastning af radiatorer (varmefordelingsdata)

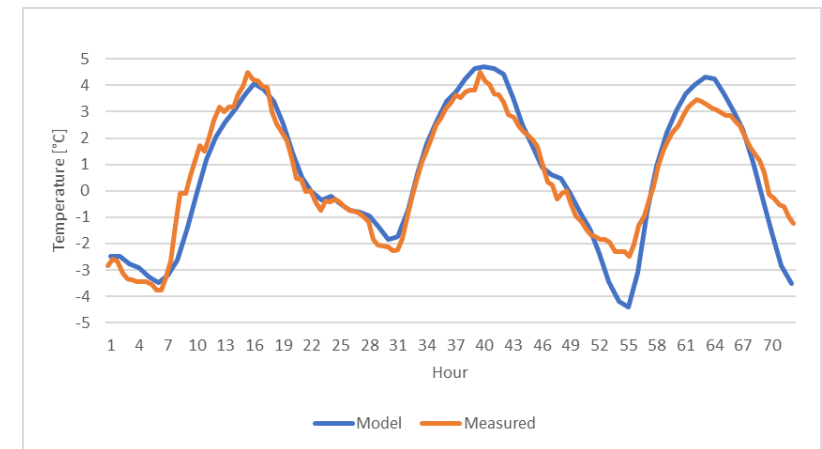
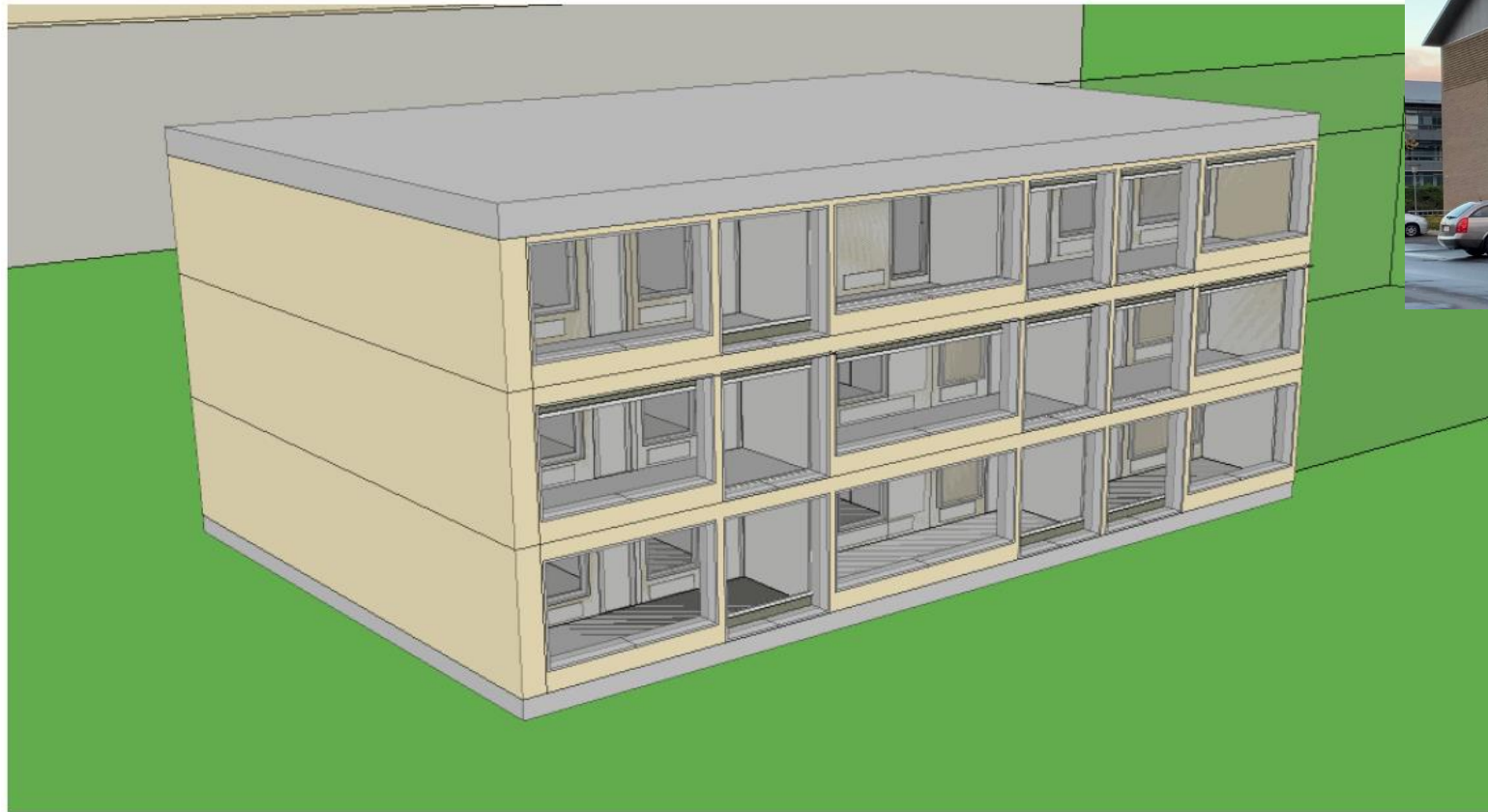
Radiatoranlæg – Vendt retur hybrid

Kritiske radiator

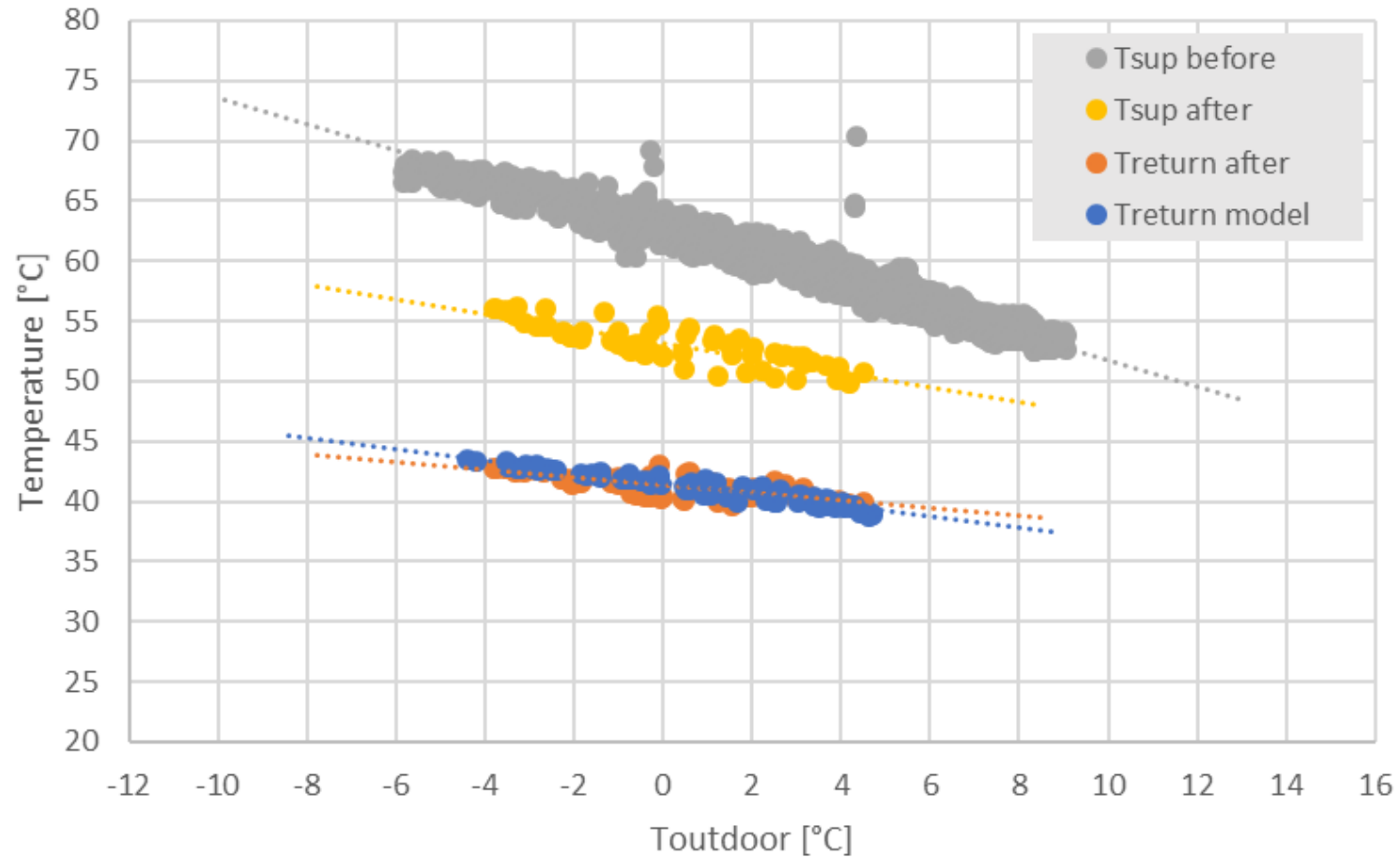
- Den kritiske radiator er flaskehalsen. Den kritiske radiator er bestemmende for den lavest mulige fremløbstemperatur
- Flaskehalsen opstår når kombinationen af afkøling, vandstrøm, og radiator-størrelse ikke kan dække varmebehovet

Kalibreret simuleringssmodel

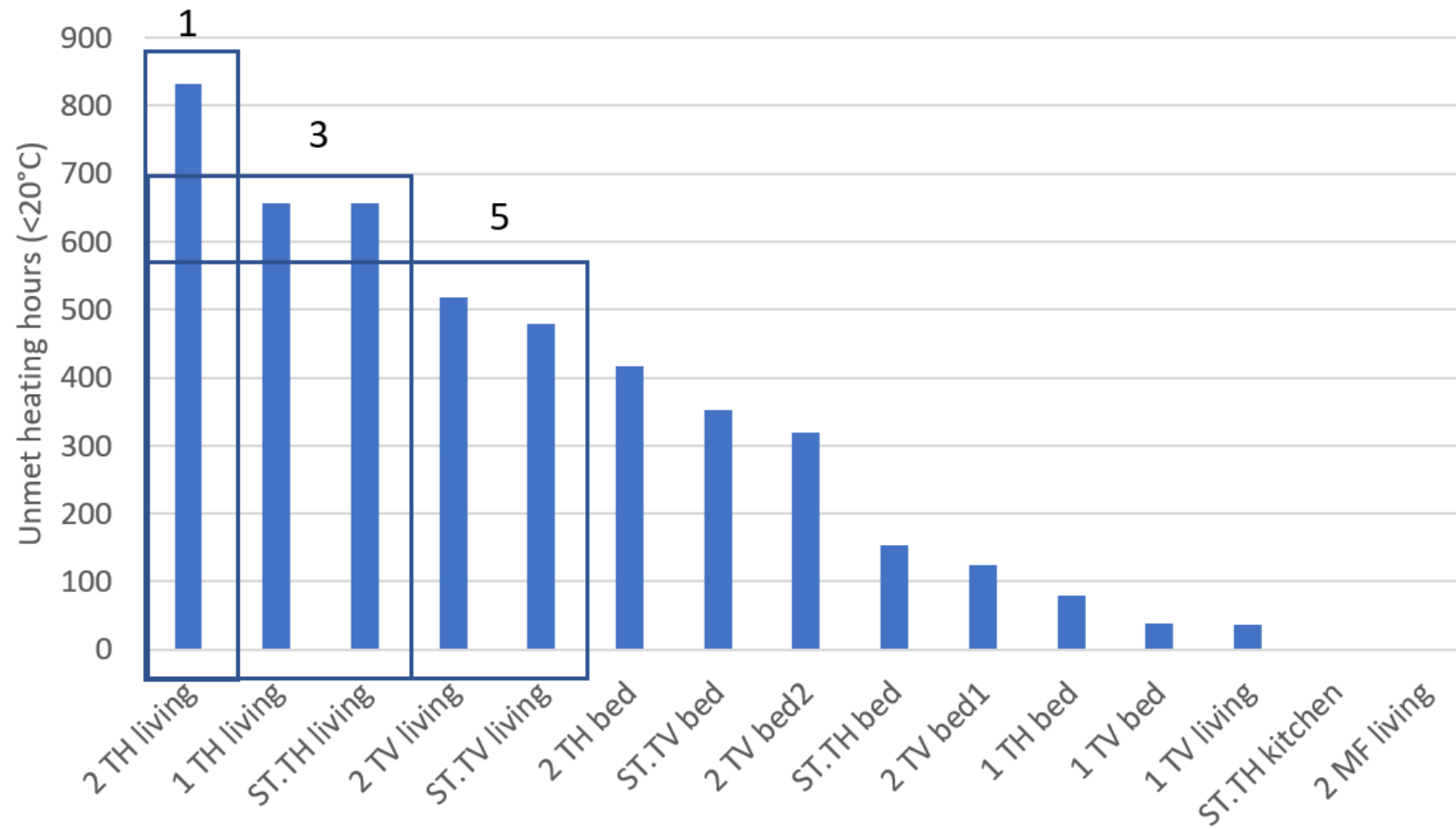

Ny lavere fremløbstemperatur modelleret og verificeret

Fem kritiske radiatorer i simuleret udsnit

Første skridt

- Varmefordelingsmålerdata
- Varmeforbrug
- Vejrdata
- Frem- og returtemperatur på stigstrengene
- Nogenlunde balance, dvs. samme retur-temperatur på alle stigstrengene

- Evt: løbende temperatur-måling i kritiske zoner (mod klager)

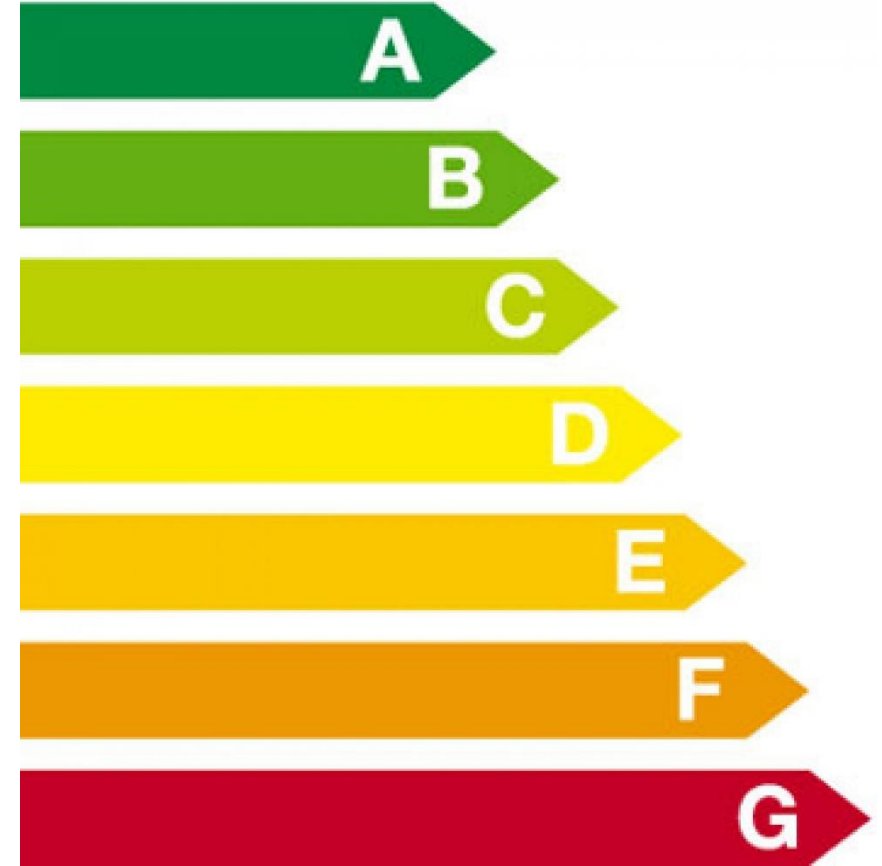
Dataindsamling og -håndtering

- GDPR og Databehandlersaftale (på tværs af inputgivere)
- Aggregering af data
- Format og frekvens
- Datakvalitet
- Dataanalyse

Aldring	Adresse	Husstandstype	Husstandsstatus	AntalBørn	BoligArt	VARMEINSTALLATION	OPFØRELSE_AAR	ENH_ARL_SAM	A, Forbrug / m ²	B, Forbrug / m ² / person	Alv	AN	B	KV	VV	KV/VV	Vand hose	Graddage	NormalGraddage	A_Korrigeret
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	192	192				37	26	1		2654	2906	179
207		Et par i øvrigt		3	1	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	78	26				23	24	1		2654	2906	73
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	5	5				31	18	2		2654	2906	4
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	208	208				10	7	1		2654	2906	194
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	98	98					3			2654	2906	92
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	258	258	Høj	Høj		43	55	1	Ja	2654	2906	242
207		Et par i øvrigt		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	210	105				25	12	2		2654	2906	197
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	245	245		Høj		14	7	2		2654	2906	229
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	21	21								2654	2906	20
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	181	181				22	13	2		2654	2906	170
207		Andre husstande bestående af flere familier		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	39	134	67				28	12	2		2654	2906	126
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	-39	-39	Lav	Lav						2654	2906	-36
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	-187	-187	Lav	Lav		48				2654	2906	-176
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40	-8	-8	Lav	Lav		41	33	1		2654	2906	-6
207		Ægtepar		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1916	80	121	60				17	5	3		2654	2906	113
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1916	80	74	74				52	30	2	Ja	2654	2906	69
207		Ægtepar		4	2	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1916	80	177	44				19	15	1		2654	2906	166
207		Ægtepar		4	2	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1916	80	60	15				30	21	1		2654	2906	56
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	215	215		Høj		32	15	2		2654	2906	201
207		Ægtepar		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	75	363	181	Høj			-51	24	-2		2654	2906	339
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	53	193	193				21	31	1		2654	2906	180
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	53	29	29				18	4	4		2654	2906	27
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	143	143				27	6	5		2654	2906	134
207		Ægtepar		3	1	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	75	147	49				20	21	1		2654	2906	138
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	210	210				35	27	1		2654	2906	196
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	123	123				17	4	4		2654	2906	115
207		Andre husstande bestående af flere familier		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	53	266	133	Høj			20	21	1		2654	2906	248
207		Ægtepar		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	137	69				23	9	3		2654	2906	128
207		Enlig kvinde		2	1	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	98	49				23	11	2		2654	2906	92
207		Ægtepar		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	185	93				42	23	2		2654	2906	173
207		Ægtepar		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	75	233	116				25	8	3		2654	2906	218
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	192	132				24	4	7		2654	2906	123
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	75	169	169				44	19	2		2654	2906	158
207		Enlig kvinde		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	157	157				38	28	1		2654	2906	147
207		Et par i øvrigt		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	53	129	64				29	18	2		2654	2906	120
207		Enlig kvinde		2	1	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	53	108	54				20	14	1		2654	2906	101
207		Et par i øvrigt		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	75	104	52				30	7	4		2654	2906	98
207		Ægtepar		2	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1967	62	213	106				16	12	1		2654	2906	199
207		Enlig mand		1	0	Etagebolig Fjernvarme/blokvarme (radiatorsystemer el. varmluftanlæg)	1913	40										2654	2906	

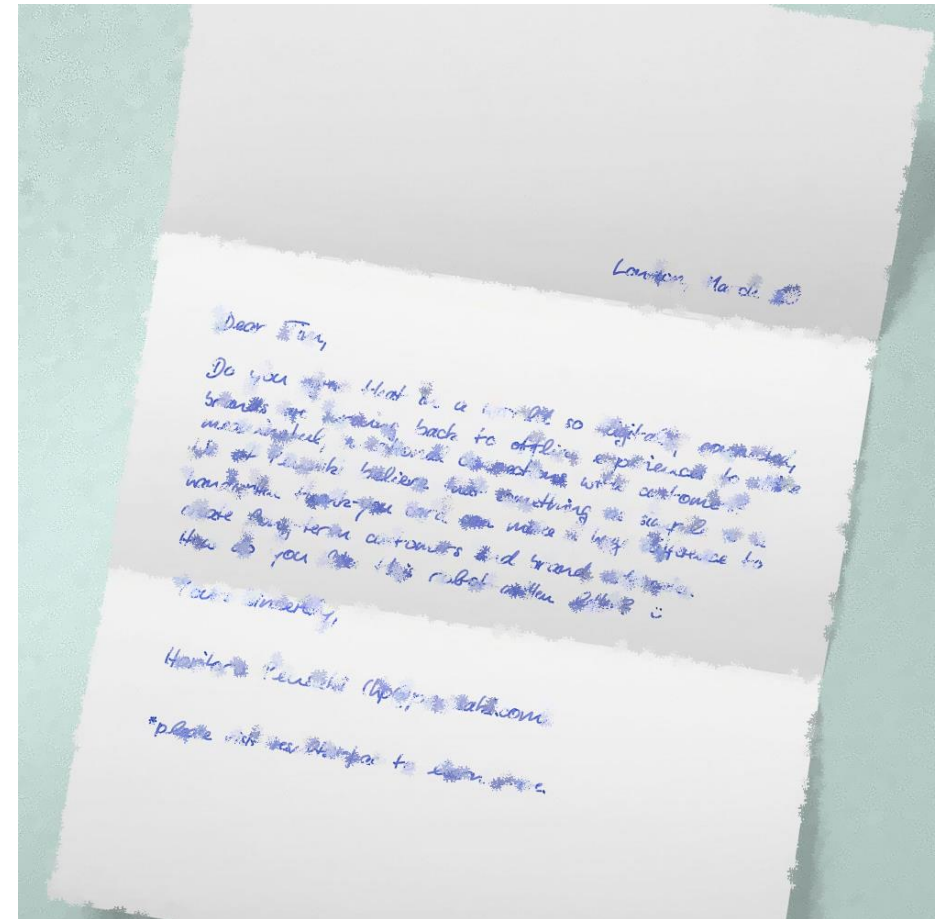
Energiforbrug vs. Energibehov

- Rebound effect
- Adfærd
- Antagelser

Indfrielse af adfærdsmæssige potentialer

- Målrettet kommunikation
- Social proof
- Konkrete forslag til indsatser
- Løbende opfølgning

TAK FOR NU

Vi starter igen **14:30** (her i auditoriet)

Download på
gate21.dk

eller

Ta' et eksemplar her
i auditoriet

DATABASERET
ENERGISTYRING
I OFFENTLIGE BYGNINGER

Interreg
Öresund-Kattegat-Skagerrak
European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

BREAK OUT #3

Just do it – hvad sker der, når kommuner kaster sig ud i at bygge cirkulært?

**Hvorfor cirkulært
byggeri?**

**Hvad er
effekterne og de
juridiske
muligheder?**

Afslutningskonference 28. sept

Mette Marie Nielsen, Gate 21
Projektlead på Circular Builders

Cirkulært byggeri

**En nøgle til 40 pct.
udfordringen**

40 pct

Opførelse og drift af bygninger står for:

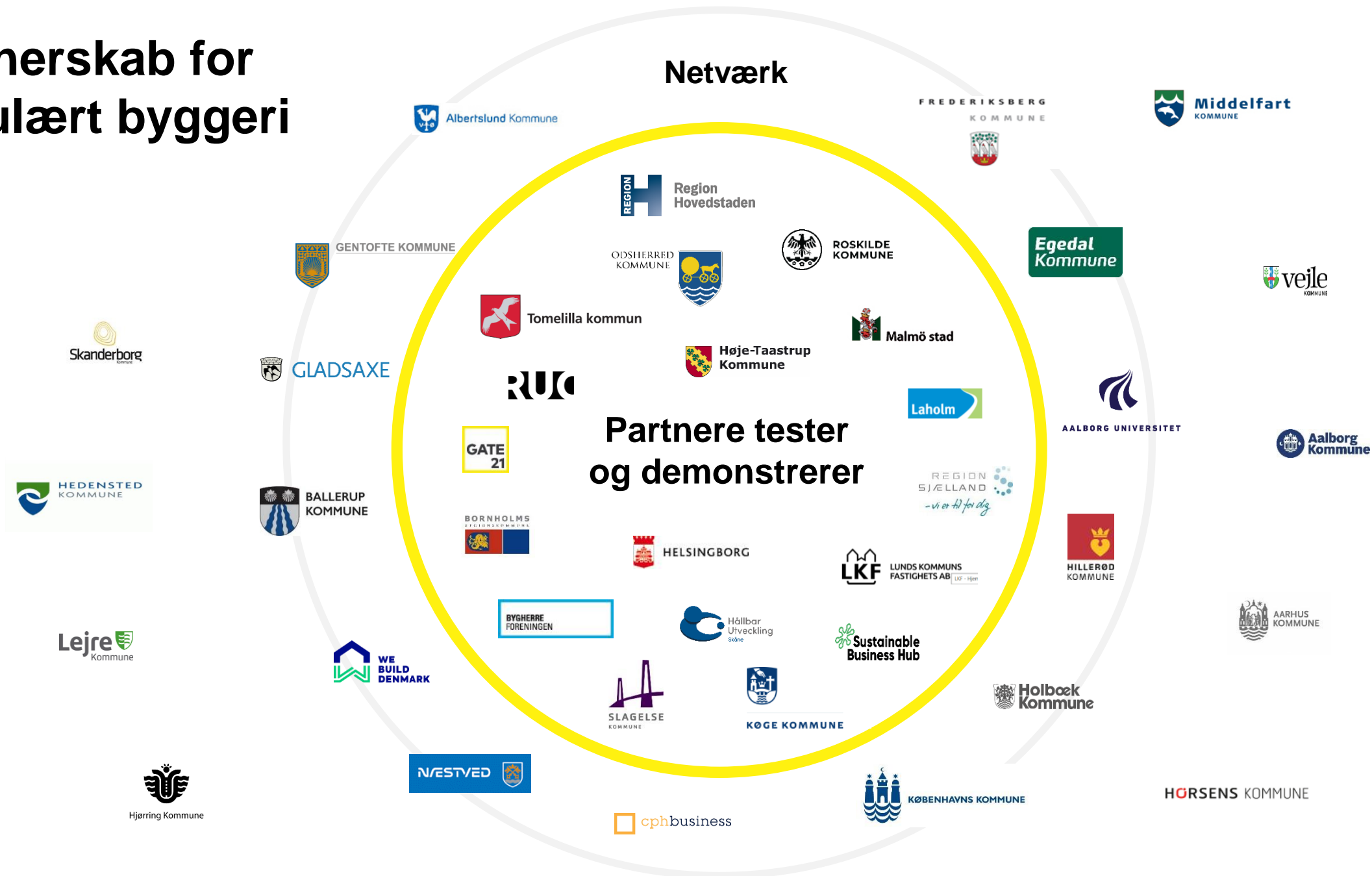
40 pct. af samfundets energiforbrug (EU)

40 pct. af materialeforbruget (EU).

40 pct. af den globale, energirelaterede CO₂ udledning (FN)

Det indlejrede energiforbrug over bygningens levetid er gennemsnitligt større end driftsenergiforbruget (DK/BUILD).

Partnerskab for cirkulært byggeri

Circular Builders

PARTNERE

HELSINGBORG

KØGE
KOMMUNE

Malmö stad

ODSHERRED
KOMMUNE

SLAGELSE
KOMMUNE

Tomelilla
kommun

PROJEKTET DRIVES AF

PORTEN TIL GRØN VÆKST

hutsånåne
HÅLLBAR UTVECKLING SKÅNE

STØTTET AF

Interreg

Öresund-Kattegat-Skagerrak
European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

REGION
Sjælland

- vi er til for dig

Flere kommuner
Erfaring og praksis med cirkulære udbud

Tomelilla
Cirkulær praksis med byggeri i en lille kommune

Malmø
Arbejdsmetode for cirkulær praksis i kommunens byggeri

Bornholm
Ny ejendomsstrategi med cirkulære principper

Slagelse
Cirkulære perspektiver styrker lokal arealstrategi

CIRKULÆR PRAKSIS

Bornholm
Genbrugsmaterialer i nyt maskinskur

Odsherred
Lokale genbrugsmaterialer til Vig Festivalen

Slagelse
Bygninger ved ny børnehaver forsøges bygget af træ fra lokale nedrivninger

Laholm
Cirkulære løsninger ved udbygning af genbrugsplads

Køge
Ambitiøst cirkulært byggeri af Klimahus

Køge
Renovering og udbygning med cirkulære løsninger gør musikskole mere bæredygtig

Lunds Kommuns Fastigheds A/S
Cirkulære muligheder ved nybyggeri af enfamiliehus

Helsingborg
To børnehaver bygges med genbrugsmaterialer

CIRKULÆRT BYGGERI

Slagelse
Fire selektive nedrivninger under Byfornyelsespuljen

Odsherred
Potentialer for selektiv nedrivning i kommunen

Lunds Kommuns Fastigheds AB
Analyse af potentialer ved genbrug af tegl fra nedrivning til opbygning af rækkehus

CIRKULÆR NEDRIVNING

Odsherred
Lokal dialog om logistikløsninger for overskuds- og brugte byggematerialer

Sustainable Business Hub
Arbejder med affaldsselskaber på model for genbrug af byggematerialer

Odsherred
Brugt flamingo i cirkulære kredsløb

CIRKULÆR LOGISTIK

Fælles opbygning af kompetencer, netværk, udbredelse og strategisk forankring

Just do it
Mange pilotprojekter i gang hos offentlige bygherrer

Juridisk vejledning

Horten

Advokatpartnerselskab
har for Circular Builders
vejledt om, hvordan
cirkulære principper
kan integreres i
strategier, planer, og
konkrete bygge- og
anlægsprojekter

RETTE TIL NEDRIVNINGSMATERIALER

**KOMMUNALE OPFORDRINGER TIL DIREKTE
GENBRUG**

**ANSVAR VED ANVENDELSE AF
GENBRUGSMATERIALER ELLER GENANVENDTE
MATERIALER**

**KONKURRENCEUDSÆTTELSE AF GENBRUGTE ELLER
GENANVENDTE MATERIALER**

CIRKULÆRT BYGGERI I PLANPROCESSEN

Store kommunale klimagevinster ved genbrug i byggeri

Teknologisk Institut har for Circular Builders, beregnet klimagevinster ved demonstrationsbyggerierne.

I alt 119 konkrete tiltag.

Genbrugte byggematerialer	Konventionelt byggemateriale	Sparet CO ₂
Genbrugt vindue	Konventionelt træ/alu-vindue	98-99 procent
Direkte genbrug af metal (særligt stålprodukter)	Konventionelt metalprodukt	Over 99 procent
Direkte genbrug af betonelement/-flise	Konventionel beton 25 MPa	96 procent
Direkte genbrug af tagsten	Konventionel tagsten	98 procent
Direkte genbrug af mursten	Konventionel mursten	77 procent

Vi skal tage action nu...

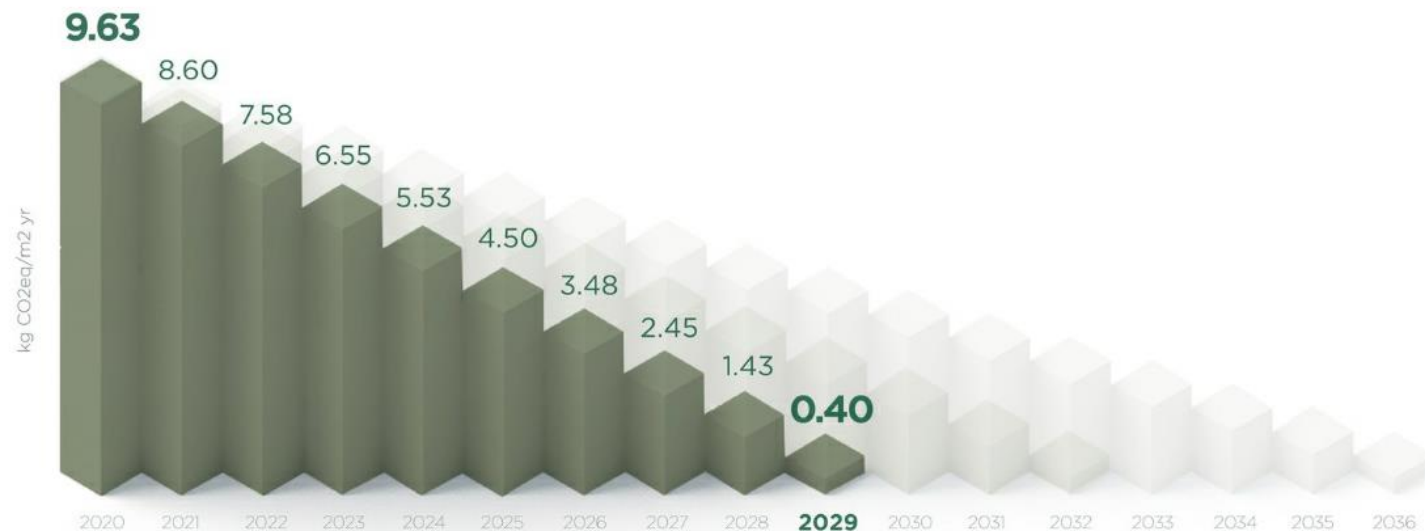
9,6 kgCO₂eq/m² →

0,4 kgCO₂eq/m²

Inden 2029

- 1) Byg mindre
- 2) Flere funktioner på eksisterende m²
- 3) Genbrug materialer, og – strukturer
- 4) Brug livscyklustilgang
- 5) Brug vedvarende energi i driften
- 6) Samarbejd i partnerskaber

(Kilde, handlingsforslag og graf: Reduction Roadmap, 2022).

83%
Likelihood scenario

67%
Likelihood scenario

50%
Likelihood scenario

A safe window for reducing emissions

...Det er muligt

Hoppet, Göteborg

Svanen, Gladsaxe

Musicon, Roskilde

Canzonetta Förskola, Helsingborg

Klimahuset, Køge

Lärdomar och slutsatser

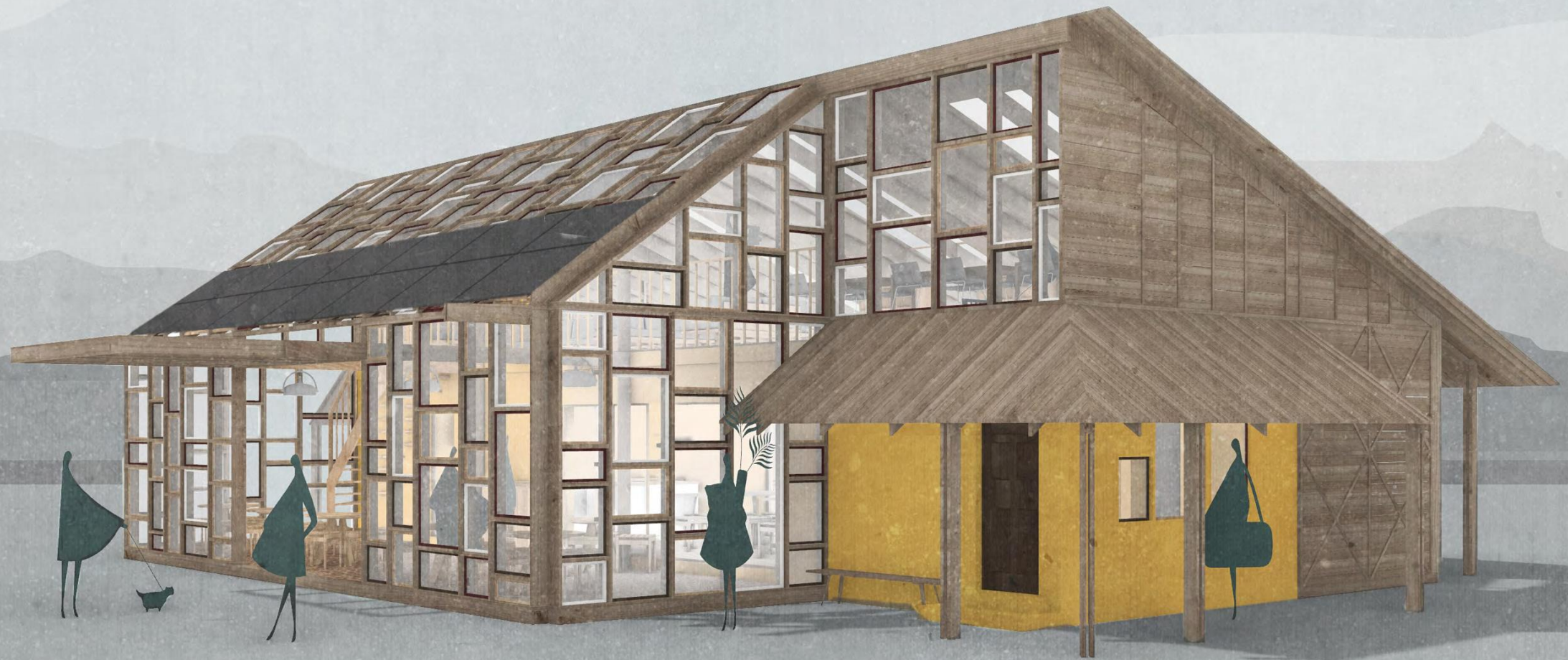
- Våga börja- det behöver inte vara allt eller inget
- Tänka utanför boxen- material/byggnader kan få ny funktion
- Plåtar – konstverk
- Container- förråd
- Platsen- behålla träd, ändra så lite som möjligt i marken
- Befintligt garage blev till lekstuga
- Lagerhålla material-

Klimahuset – på Køge Fælles Jord

Erfaringer og udfordringer

- Der er masser af genbrugs- og nye materialer til rådighed til en reduceret pris
- Markedet er ved at få øjnene op for at der er penge i genbrug
- Skruefundamentet var nemt at få monteret
- Nogle naturmaterialer er meget nemme at arbejde med.
- Det tager tid at finde, hente og klargøre materialerne
- Man skal have lagerplads, så man kan slå til, når materialerne er der.
- Natur- og genbrugsmaterialer kan give udfordringer ift. brand og rådgivningen generelt

Henrik Lundblad
Chef Näringsliv och Exploatering
Tomelilla kommun

Tomelilla kommun

- Samtalat med ett stort antal kommuner, experter och byggherrar i Sverige.
- Arbetat med planarkitekter, utvecklingsenheten, och hållbarhetsstrateger.
- Tagit fram en processchecklista, riktlinjer för hållbart byggande, avtalstext samt material för kommunikation och utvärdering.

Tomelilla kommun

Tomelilla
kommun

Godkänt
Om ni har valt att genomföra 2 aktiviteter inom en riktning så kryssar ni i rviden för godkänt (minsta nivå) i den färbal som representerar riktningen.

Väl godkänt
Om ni har valt att genomföra 3 aktiviteter inom en riktning så kryssar ni även i rviden för väl godkänt (mest avseende nivå) i färbal.

Mycikerväl godkänt
Om ni har valt att genomföra 4 eller fler aktiviteter inom en riktning så kryssar ni i alla fyra rvidar i färbal.

Minimikrav

1. Beroende på projektets tilltänkta storlek ska byggherren välja För bostäder:

- Minst sex aktiviteter i projekt färre än 25 bostäder

Tomelilla
kommun

Checklista för att uppnå Tomelillas sex principer för hållbart byggande

1. Ekologisk hållbarhet

Det som byggs i Tomelilla ska tillvarata platsens naturliga förutsättningar och bidra till biologisk mångfald samt långsiktig resiliens av ekosystem, vattenresurser och samhällen. Exempel på aktiviteter för att leva upp till denna princip:

- Anlägg biotoper med höga naturvärden och lågt skötselbehov som ångar, skogsdungar eller våtmarker i området
- Bevara viktiga träd, grönytor och särskilt viktig vegetation.
- Anlägg ett system för insamling av regnvatten som kan användas för bevattning av utemiljöer samt redovisa skötselplan till blivande fastighetsägare.
- Ta han om dagvattnet lokalt som en resurs genom att exempelvis låta dagvatten bli ett trevligt inslag i omgivningen genom en bäck, damm eller vattenträdgårdar.
- Installera gröna tak för att öka grönmassan i bebyggelsen och som bidrar till att rena regnvatten samt ett mindre och jämnare dagvattenflöde.
- Planera byggarbetsplatsen så att etableringsytor minimeras och skyddar befintlig vegetation.

Tack!

DGNB-guld børnehave

Genbrugsvejledere sikrer forankring

- Vejleder til Gi' & Ta'
- Ændring af mindset
- Direkte dialog med slutbrugeren

CASE CIRKULÄRA FÖNSTERÅTGÄRDER

Circular Builders 2022-09-28

Anna Bernstad
Hållbarhetsstrateg
Stadsfastigheter
Malmö Stad

KVISTTOFTA FÖRSKOLA – BYTE AV FÖNSTER 2022

- Byggt tidigt 1980-tal
- Tillbyggnad senare (skyddsrum i markplan)
- Tre avdelningar
- 361 m² BTA i ett plan

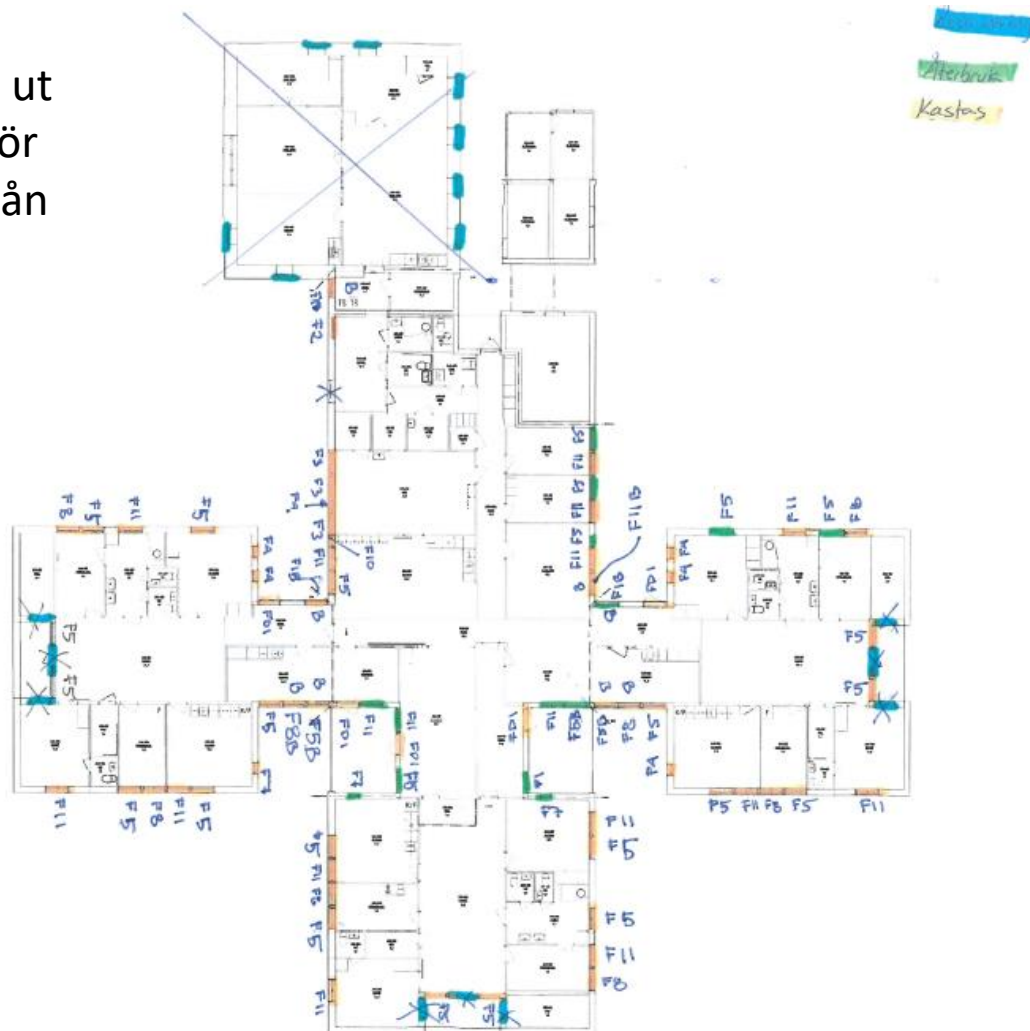

KVISTTOFTA FÖRSKOLA – BYTE AV FÖNSTER 2022

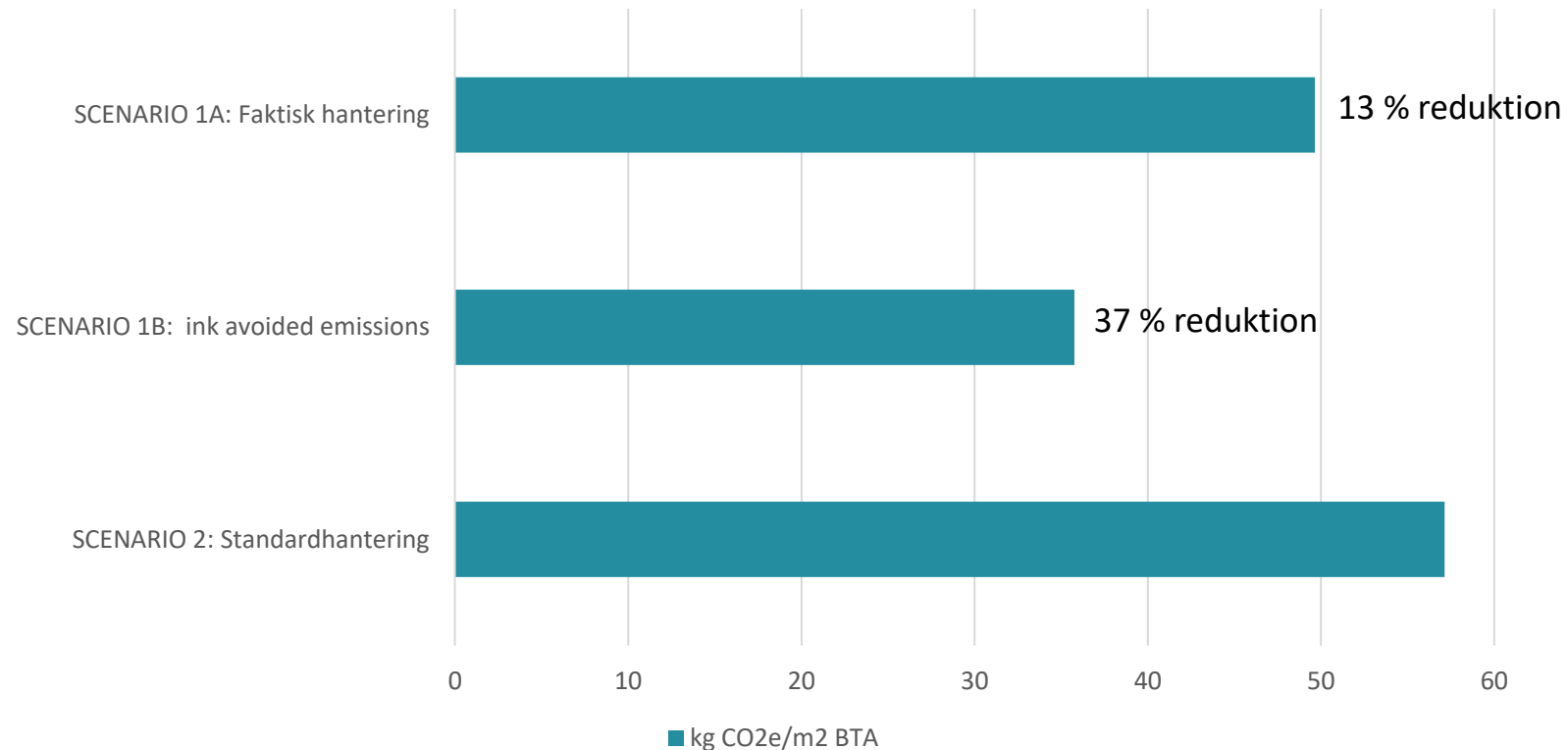
INVENTERING AV FÖNSTER

- Totalt 76 fönster/fönsterdörrar
- 17 st fönster bevaras på plats och renoveras
- 54 st fönster byts ut
- 5 st fönsterdörrar byts ut
- 14 st fönster bevaras för återbruk via Återbyggedepån

RESULTAT

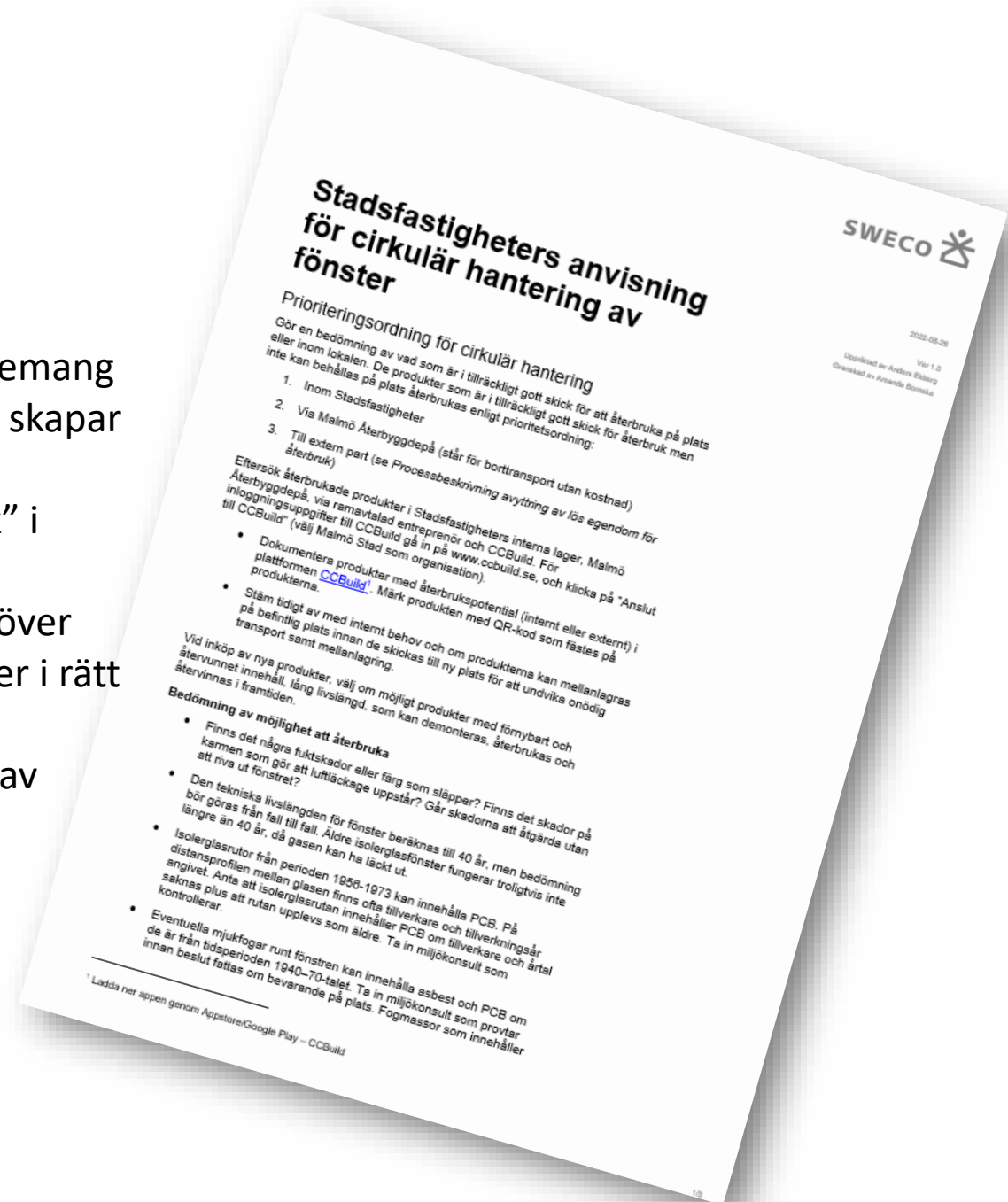
- Scenario 1A FAKTISK HANTERING EX NYTTOR GENOM ÅTERBRUK
- Scenario 1B FAKTISK HANTERING INK NYTTOR GENOM ÅTERBRUK
  - Ingen avfallshantering av 14 återbrukade fönster
  - Ingen produktion av 14 fönster som kan återbrukas
  - Ingen produktion eller avfallshantering av 17 fönster som renoverats
- Scenario B Standardhantering (inget återbruk & ingen renovering)
- Merkostnad: 216 000 SEK

LÄRDOMMAR

- Det går att göra mycket i befintliga avtal!
- Kräver mer tid och engagemang från entreprenören – hur skapar vi pepp kring detta?
- Sammanfattning av ”tänk” i cirkulära åtgärder i fastighetsförvaltning behöver komma ut till rätt personer i rätt tid – en utmaning...
- Leverantördialog en del av nästa steg

CIRKULÆR CASE SHOPPING

